

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

на тему:

**ТЕРИТОРІАЛЬНІ СИСТЕМИ ТУРИСТИЧНИХ
ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

Виконавець: здобувач вищої освіти 5 курсу групи Т-512-М **Позняк Діана
Радиславівна**

Науковий керівник: д. геогр. н. завідувач кафедри міжнародного туризму та
країнознавства **Дудник Іван Миколайович**

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М

«_____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Позняк Діана Радиславівна

(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Територіальні системи туристичних послуг в Україні» затверджена наказом ректора № 1627 /ст від «22» вересня 2022 р.
2. Термін виконання роботи: з «05» вересня 2022 р. по «30» листопада 2022 р.
3. Вихідні дані роботи: при написанні дипломної роботи у якості джерельної бази використовувалися нормативно-правові документи, зокрема,
  - законодавчі та нормативні акти (Закон України «Про туризм»);
  - наукові праці вітчизняних та іноземних учених з проблеми системного підходу в туризмі (дослідження І. Дудника, І. Балабан, В. Волкової, Л. Дядечко, Л. Берталанфі та ін.);
  - звітність туристичної галузі (Державна служба статистики України, Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації).
4. Зміст пояснювальної записки:
  - РОЗДІЛ 1. Теоретико – методологічні аспекти функціонування та дослідження територіальних систем туристичних послуг
  - РОЗДІЛ 2. Структура та спеціалізація територіальних систем туристичних послуг в Україні

РОЗДІЛ 3. Аналіз територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Рис. 1.1. Туризм як система, Рис. 1.2. Ринок туристичних послуг та його територіальна організація, Рис. 2.1. Макрорегіональні системи туристичних послуг в Україні, Рис. 2.2. Мезорегіональні системи туристичних послуг в Україні, Рис.3.1. Методологія формування інтегрального показника рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг, Рис 3.2.Схема формування карт за показниками розвитку туристичних систем, Рис. 3.3 Група областей за інтегральним показником рейтингу щодо наявності туристичних ресурсів у 2020 році, Рис. 3.4. Групи областей за об'єктом туристичного потоку у 2020 році, Рис. 3.5. Групи областей за інтегральним показником туристичної інфраструктури у 2020 році, Рис. 3.6. Групи областей за інтегральним показником рівня забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності у 2020 році, Рис. 3.6. Групи областей за інтегральним показником рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг у 2020 році.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	22.08 - 26.08 2022 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	27.08 – 31.08 2022 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні теоретико – методологічні аспекти функціонування та дослідження територіальних систем туристичних послуг. Написати пергий розділ	01.09 - 15.09 2022 р.	Виконано
4.	Розкрити структуру та спеціалізацію територіальних систем туристичних послуг в Україні. Написати другий розділ	16.09 - 27.09 2022 р.	Виконано

5.	Провести аналіз територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг . Написати третій розділ роботи та написання висновків	28.09 - 19.10. 2022 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	20.10 - 28.10 2022 р.	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	29.10 - 02.11 2022 р.	Виконано
8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	03.11 - 10.11. 2022 р.	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.		

7. Дата видачі завдання: «22» серпня 2022 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Дудник І.М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Позняк Д.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Територіальні системи туристичних послуг в Україні» : 83 сторінки, 11 рисунків, 11 таблиць, 77 використаних літературних джерел

Об'єкт дослідження – туризм України як складна система, яка містить велику кількість взаємопов'язаних підсистем.

Предмет дослідження – структура, спеціалізація та рівні розвитку територіальних систем туристичних послуг в Україні.

Мета дослідження – дослідити та дати характеристику територіальних систем туристичних послуг в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- розглянути туристичну систему як загальний об'єкт дослідження;
- визначити сутність та особливості територіальних систем туристичних послуг;
- описати методичні засади дослідження;
- здійснити обґрунтування та делімітацію територіальних систем туристичних послуг в Україні;
- визначити особливості структури та спеціалізації регіональних систем туристичних послуг;
- охарактеризувати локальні системи туристичних послуг;
- подати методичне обґрунтування показників для аналізу територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг; розрахувати та погрупувати інтегральні показники;
- здійснити картографічну інтерпретацію результатів аналізу

Методи дослідження. Були використані методи: системний, історичний, емпіричний, методи аналізу і синтезу, методика територіальної диференціації. Кожен з методів застосовувався для вирішення конкретних завдань.

Інформаційними джерелами при написанні роботи були використанні власні роботи , статистичні дані, Інтернет-ресурси , результати роботи були опубліковані у збірнику тез «Туристичне регіонаознавство» та були оприлюднені на конференціях кафедри міжнародного туризму та країнознавства Національного авіаційного університету.

Наукова новизна роботи полягає у аналізі та узагальненні роботи полягає в тому, що в ній уперше комплексно досліджено територіальні системи туристичних послуг в Україні, визначено їх рівні розвитку, а також подано методичне обґрунтування показників для аналізу територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти функціонування та дослідження територіальних систем туристичних послуг.....	7
1.1. Туристична система як загальний об'єкт дослідження.....	7
1.2. Сутність та особливості територіальних систем туристичних послуг.....	13
1.3. Методичні засади дослідження.....	20
Розділ 2. Структура та спеціалізація територіальних систем туристичних послуг в Україні.....	27
2.1. Обґрунтування та делімітація територіальних систем туристичних послуг в Україні.....	27
2.2. Регіональні системи туристичних послуг: особливості структури та спеціалізації.	31
2.3. Характеристика локальних систем туристичних послуг.....	35
Розділ 3. Аналіз територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг.....	47
3.1. Методичне обґрунтування показників для аналізу.....	47
3.2. Розрахунок та групування інтегральних показників.....	55
3.3. Картографічна інтерпретація результатів аналізу.....	67
Висновки.....	74
Список використаних джерел.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. Усвідомлення людиною цілісності світу, взаємозалежності та взаємопов'язаності суспільства та природи обумовлює той факт, що системне мислення та комплексний аналіз проблем стають необхідною умовою як успішної діяльності фірми на ринку, так і успіху наукових досліджень та практичної реалізації результатів останніх. Галузь туризму не є винятком.

Криза, пов'язана з розповсюдженням COVID-19, а потім з вторгненням росії до України, торкнулася туристичної галузі, для відновлення якої необхідні значні ресурси та інноваційні підходи. Системний підхід привносить для туризму та суспільства загалом ширші виміри мислення, усвідомлення взаємозалежності, взаємозв'язку та відповідальності за поведінку системи, якою є туристична галузь.

Системний підхід став необхідним інструментом управління у всіх галузях та рівнях економіки. Проблема полягає у науковому осмисленні системного підходу, що може бути досягнуто за допомогою положень загальної теорії систем та теорії туризму.

Український туризм є складною системою, яка містить велику кількість підсистем. Вони можуть бути класифіковані за різними способами, серед яких – територіальний поділ. Так, будучи найбільшою в Європі державою, Україна має насправді величезні території, які розмежовуються на регіони за адміністративними, географічними, культурними та ін. особливостями, утворюючи таким чином територіальні туристичні системи.

Специфіка системного підходу до дослідження територіальних туристичних систем туристичних послуг України передбачає розгляд у просторовому розрізі їх елементного складу та структури, властивостей, відносин із зовнішнім середовищем, ієрархічних відносин, основних закономірностей та особливостей формування, функціонування та розвитку.

Наукове значення теми полягає у необхідності узагальнення та систематизації наукового досвіду щодо системного підходу та особливостей його використання в туристичній галузі.

Практичне значення теми проявляється у тому, що системний підхід може бути використаний для розвитку будь-якої туристичної системи, з метою цілісного впливу на туристичну галузь України загалом. Туризм може забезпечити підйом економіки регіону під час створення ефективної системи регулювання цієї галузі.

Проблема територіальних систем туристичних послуг є вагомою для українських дослідників, хоча вивчають вони її з різних сторін. Т. Ткаченко описала теоретичну модель територіального розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, А. Глебова, Л. Юрчишина розглядали питання формування регіональних туристичних дестинацій. У численних публікаціях І. Дудника обґрунтовано розглянуто туризм з позицій системного підходу, розроблено теоретичну модель та методологічні аспекти територіальної системи туристичних послуг. Питання розвитку, функціонування та характерні особливості локальних туристичних систем, їх типізація проаналізовані у праці П. Доана.

Останнім часом окремі аспекти зазначеної теми розглядають О. Бордун, у статті якої обґрунтовано систему індикаторів сталого (збалансованого) розвитку Львівської локальної туристичної системи (ЛЛТС) як центрального інструменту для удосконалення планування та управління туристичною індустрією у місті; С. Ярьоменко, у дослідженні якої розглянуто питання розвитку готельної індустрії як основи формування, функціонування та подальшого розвитку туристичної дестинації та ін.

Загалом, проблема територіальних систем туристичних послуг в Україні досліджена недостатньо, оскільки деяким територіальним системам приділяється недостатньо уваги.

Об'єкт дослідження – туризм України як складна система, яка містить велику кількість взаємопов'язаних підсистем.

Предмет дослідження – структура, спеціалізація та рівні розвитку територіальних систем туристичних послуг в Україні.

Мета роботи – дослідити та дати характеристику територіальних систем туристичних послуг в Україні.

Завдання дослідження у відповідності до обраної теми:

- розглянути туристичну систему як загальний об'єкт дослідження;
- визначити сутність та особливості територіальних систем туристичних послуг;
- описати методичні засади дослідження;
- здійснити обґрунтування та делімітацію територіальних систем туристичних послуг в Україні;
- визначити особливості структури та спеціалізації регіональних систем туристичних послуг;
- охарактеризувати локальні системи туристичних послуг;
- подати методичне обґрунтування показників для аналізу територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг; розрахувати та погрупувати інтегральні показники;
- здійснити картографічну інтерпретація результатів аналізу.

Методи дослідження: системний, історичний, емпіричний, методи аналізу і синтезу, методика територіальної диференціації. Кожен з методів застосовувався для вирішення конкретних завдань.

Теоретична та методологічна база дослідження:

- законодавчі та нормативні акти (Закон України «Про туризм»);
- наукові праці вітчизняних та іноземних учених з проблеми системного підходу в туризмі (дослідження І. Дудника, І. Балабан, В. Волкової, Л. Дядечко, Л. Берталанфі та ін.);
- звітність туристичної галузі (Державна служба статистики України, Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації).

Емпірична база дослідження, що дозволила обґрунтувати та отримати достовірні результати, заснована на офіційних даних державної, регіональної

та місцевої статистики, довідкових та методичних, звітних та прогнозних відомостях щодо стану та розвитку ринку туристичних послуг.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше комплексно досліджено територіальні системи туристичних послуг в Україні, визначено їх рівні розвитку, а також подано методичне обґрунтування показників для аналізу територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дані проведеного дослідження можна використовувати при розробці туристичного бренду України загалом та територіальних туристичних брендів зокрема. Значимість дослідження проявляється у можливості використання висновків та рекомендацій регіональною владою у напрямку розвитку ринку туристичних послуг, а розроблений у дипломній роботі методичний інструментарій може бути використаний для дослідження туристичного потенціалу у регіонах.

Окрім того, результати дослідження можуть бути використані при написанні подібних праць, матеріали роботи можуть бути корисними при викладанні загальних лекційних курсів у вищих навчальних закладах та розробці спецкурсів, а також можуть бути цікавими для всіх, хто цікавиться даною тематикою.

Апробація дослідження. Результати роботи були опубліковані у збірнику тез «Туристичне регіонознавство» та були оприлюднені на конференціях кафедри міжнародного туризму та країнознавства Національного авіаційного університету.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (... позицій). Загальний обсяг роботи – ... сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

1.1. Туристична система як загальний об'єкт дослідження

Говорячи про туризм як систему, необхідно звернути увагу на її властивості. Туризм, як і будь-яка інша система характеризується: цілісністю, упорядкованістю, стійкістю, стабільністю, мінливістю, рухливістю [3, с. 89].

Однією з основних властивостей системи взагалі є цілісність. Цілісність у системі туризму проявляється у наявності зв'язків між туристською діяльністю, природним середовищем, суспільством та економікою, що дозволяє зберегти стійкість туризму як системи.

Стійкість також є властивістю системи. На нашу думку, вона означає здатність адаптуватися до умов, що змінюються, а також здатність туризму як системи після відхилення повертатися в стан рівноваги.

Мінливість туризму зумовлює рухливість усієї системи. Під впливом причинно-наслідкових зв'язків туризм як система перебуває у розвитку, русі.

Рухливість туризму як системи нині зумовлюється двома суперечливими тенденціями, притаманними сучасному суспільству. З одного боку, спостерігається соціальна інтеграція людей, з іншого – прагнення індивідуалізації.

Незважаючи на такі властивості системи, як мінливість та рухливість – наголошує В. Волкова, туризм залишається найбільш стабільним видом економічної діяльності. Упорядкованість його проявляється в тому, що як системне утворення він є організованою сукупністю елементів системи туризму, що перебувають у певних зв'язках між собою [11, с. 320].

Вивчаючи внутрішній пристрій такої складної системи, різні дослідники виділяють різні її аспекти як найважливіші. В. Волкова створила модель територіальної рекреаційної системи, яка розглядає туристичну систему як

частину рекреаційної системи, що складається з взаємопов'язаних гетерогенних елементів: групи відпочиваючих, матеріально-технічної бази, рекреаційних ресурсів, обслуговуючого персоналу та органів управління [2, с. 360].

Т. Жакулін визначив туристську систему як замкнутий цикл тісної взаємодії наступних чотирьох компонентів: туристи (ринок), подорож (доставка), місце призначення туриста (туристський регіон) і маркетинг (канали розподілу) [76].

Б. Біржаков вважає, що в основі туризму знаходяться дві підсистеми: суб'єкт туризму та об'єкт туризму. Під суб'єктом туризму розуміється учасник туристського заходу чи турист, який шукає можливості задоволення потреб шляхом отримання специфічних туристських послуг. Ці послуги надаються об'єктом туризму. Під об'єктом туризму розуміється все, що може стати для суб'єкта туризму (туриста) метою подорожі. Об'єкт туризму (туристська галузь) включає три основні компоненти: туристський регіон (місце), туристську організацію та туристське підприємство [5].

Під туристським регіоном слід розуміти географічну територію (місце, регіон), яку гість чи туристський сегмент обирає з метою подорожі. Така територія містить усі споруди, необхідні для перебування, розміщення, харчування та організації дозвілля туристів. Таким чином, регіон є єдиним туристським продуктом і конкурентоспроможною одиницею.

Туризм можна розглядати як самостійну соціально-економічну підсистему, яка одночасно інтегрована в суперсистеми «суспільство» та «економіка». Життєдіяльність системи «туризм», природно, неможлива без взаємодії з навколишнім середовищем. Отже, до економічного та суспільного аспектів додається екологічний аспект вивчення туризму як системи.

Економічний аспект туризму донедавна домінував в аналітичній літературі з проблем галузі: попит та пропозиція на ринку туризму (складові компоненти, фактори впливу тощо), економіка туристичних підприємств, основи туристичного маркетингу та менеджменту, роль туризму в

національній економіці – ці питання цікавили дослідників туризму насамперед [39, с. 55].

Визнання значущості суспільного аспекту туризму є найважливішою ознакою зміни акцентів у методиці дослідження: туризм створений для людини, а не людина для туризму – отже, вивчення економіки туризму не може бути самоціллю, необхідно «олюднити» економічні процеси, проєктувати їх на взаємозв'язок та взаємовплив суспільно-соціальних груп, що прослідковуються у цих процесах. У суспільному аспекті системи «туризм» можна виділити, наприклад, такі проблемні напрямки:

- туристи – потреби людини, фактори, що визначають особливості парадигми потреб; туристичні потреби, їхня мотивація; стереотипи туристичної поведінки; вплив туризму в розвитку структури потреб тощо;

- приймаюча сторона (населення турцентрів) – потреби; результати від прийому та обслуговування туристів (очікувані та реальні); вплив туризму на стандарт життя, соціально-культурні зміни тощо;

- процес встановлення контакту між туристом та приймаючою стороною – загальні рамкові умови контакту (звички, мова, менталітет, культура, попередня інформація один про одного, традиції), шанси на успіх для обох сторін, що контактують [40, с. 74].

Таким чином, поняття туризм можна розглядати у широкому та вузькому сенсі. У широкому розумінні, туризм – це складна соціально-економічна система з великою кількістю елементів і підсистем, що входять до неї, різноманітними зв'язками між ними; у вузькому значенні, це промисловість, яка виробляє послуги, необхідні для задоволення потреб що виникають у процесі подорожей. У будь-якому випадку, туризм є системою, яка складається з великої кількості підсистем.

В основі виділення системи лежить визначення мети системи; визначення об'єкта дослідження (модель), що складається з множини елементів, пов'язаних в одне ціле важливими системними ознаками; визначення суб'єкта дослідження, що формує систему.

М. Біржаков вважає, що цілі подорожі є одними з основних та визначальних ознак туризму. У класичній теорії туризму визнається лише п'ять основних цілей відповідно до яких туризм розмежовується з подорожами:

- оздоровчі;
- пізнавальні;
- фізкультурно-спортивні;
- професійно ділові;
- релігійні [5, с. 68].

Органи статистики виділяють цілі туризму на окремі розділи:

- дозвілля, рекреація, відпочинок, пізнавальні цілі;
- оздоровчі та лікувальні;
- релігійні;
- спортивні;
- інші цілі (діяльність екіпажів пасажирських, повітряних та водних суден, транзитні поїздки та інші) [16].

На наш погляд, найбільш повно розкриває цілі туризму класифікація, запропонована А. Бабкіним:

1. Рекреаційний туризм, що включає: видовищно-розважальні програми, туристично-оздоровчі програми, заняття з інтересів.
2. Спортивний туризм, що включає водний, лижний, гірський.
3. Лікувально-оздоровчий туризм, до якого слід зарахувати не просто потребу у лікуванні, а й поєднання її з деякими іншими функціями туризму.
4. Культурно-пізнавальний туризм, заснований на потребі розширення знань з різних напрямків.
5. Ностальгічний туризм, в основі якого лежить потреба у відвідуванні місць, пов'язаних з подіями індивідуальної біографії людини та її сім'ї.
6. Пригодницький (екстремальний) туризм, що передбачає задоволення потреб людини у випробуванні своїх можливостей у різних гострих ситуаціях.

Він поділяється на кілька різновидів: похідні експедиції, сафарі-тури (полювання, риболовля), яхтинг (морські та річкові подорожі).

7. Релігійний туризм (що включає паломництво), заснований на релігійних потребах людей різних конфесій.

8. Місіонерський туризм, викликаний потребою людини найповніше реалізувати своє духовне призначення поширенням тих чи інших духовних цінностей. На нашу думку, така діяльність може бути названа туристичною лише у тому випадку, якщо вона не пов'язана з отриманням певної винагороди.

9. Подійний туризм передбачає задоволення потреб людини у відвідуванні будь-якого конкретного заходу.

10. Комунікаційний туризм, що задовольняє потреби людини у міжособистісних контактах (пошук супутника життя, партнера тощо).

11. Екологічний туризм – заснований на відвідуванні заповідних територій, участі у природоохоронній діяльності.

12. Освітній туризм – подорожі з метою навчання, наприклад, вивчення мови.

13. Соціальний туризм – це подорожі, що субсидуються із коштів, що виділяються державою на соціальні цілі [3, с. 120].

Ми вважаємо, що в цю класифікацію необхідно включити таку мету туризму як гостьову (відвідування знайомих та родичів).

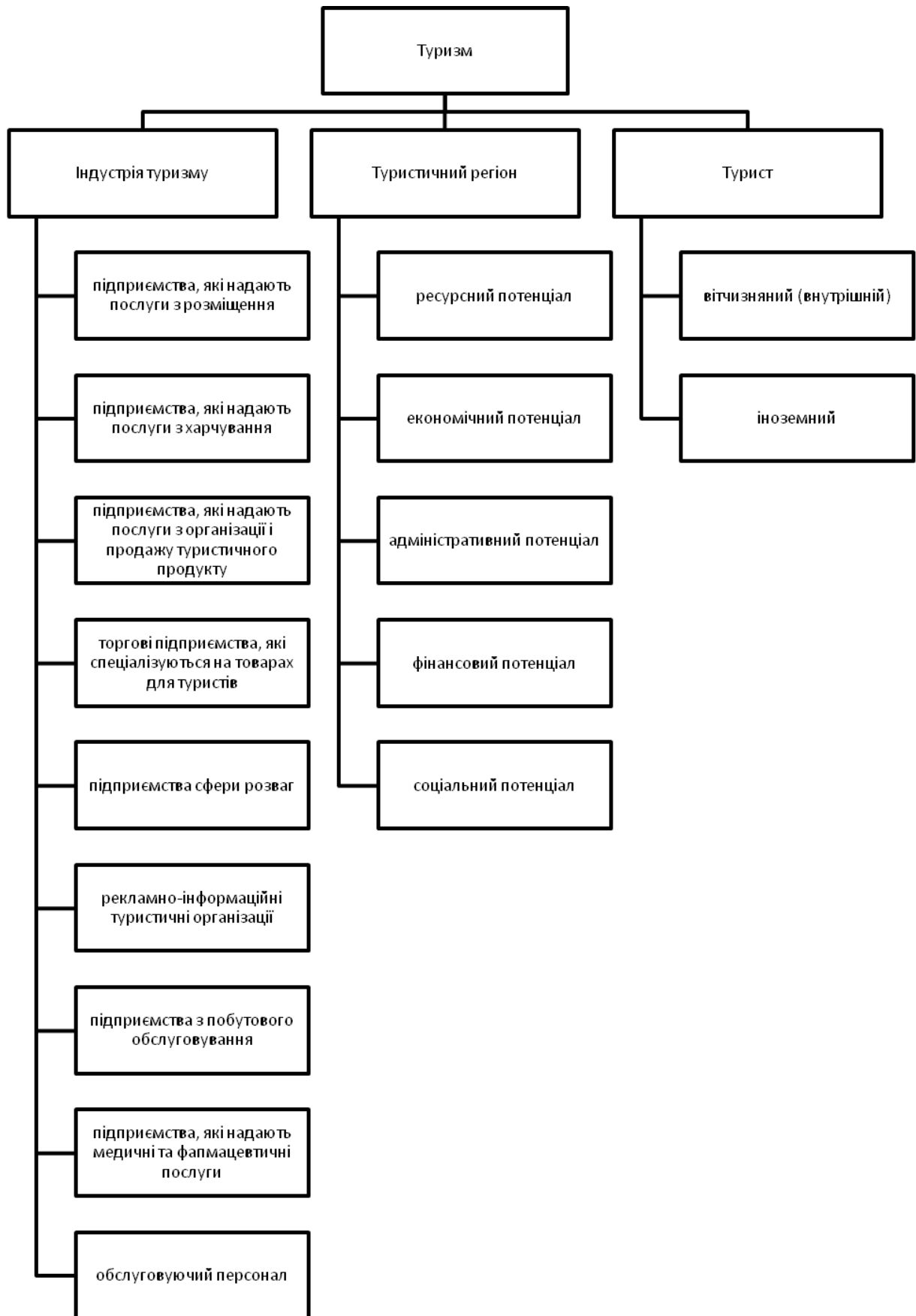

Рис. 1.1. Туризм як система

1.2 Сутність та особливості територіальних систем туристичних послуг

Дуже часто з туристичною послугою асоціюють туристичний продукт. Однак, основна відмінність між ними полягає в тому, що туристичний продукт є не послугою, а товаром. Якщо турпослуга може бути придбана і використана тільки в місці її виробництва, то турпродукт можна придбати в будь-якому місці (найчастіше за місцем проживання).

Туристичні послуги – послуги суб'єктів туристичної діяльності щодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів.

Туристичним послугам, як і будь-яким іншим послугам, властиві особливі риси, які можна позначити як "три Н":

- невідчутність. Туристичні послуги – не матеріальні. Вони належать до соціально-культурних (нематеріальних), оскільки визначаються діяльністю виконавця послуги по задоволенню соціально-культурних послуг споживача: фізичних, етичних, інтелектуальних, духовних та ін. їх неможливо побачити та оцінити в момент купівлі. Об'єктом таких послуг є власне споживач (турист);

- нерозривність виробництва і споживання. Оскільки послуга є результатом безпосередньої взаємодії виконавця і споживача, то процес надання туристичної послуги (виробництво) відбувається паралельно зі споживанням. Виробництво ж товарів у матеріальній формі, як відомо, передує його продажу, лише після цього настає споживання;

- неможливість збереження туристичної послуги. Життєвий цикл туристичної послуги істотно відрізняється від матеріального товару, зокрема відсутністю етапу збереження. Незбережуваність туристичної послуги потребує ретельного вивчення кон'юнктури ринку, точної відповідності

попиту та пропозиції, оскільки послуги не можуть "полежати" на складі до їх використання [3, с. 179].

У структурі туристичних послуг розрізняють основні і додаткові послуги.

Основні послуги, що пропонуються туристичним підприємством, включають:

- послуги з організації перевезення;
- розміщення;
- харчування туристів.

До додаткових послуг відносяться:

- послуги з організації екскурсій;
- послуги зі страхування туристів;
- послуги гідів-перекладачів;
- послуги з перевезення туриста від місця його прибуття в країну (місце його тимчасового перебування) до місця розміщення і назад (трансфер), а також будь-якому іншому перевезенню в межах країни (місця тимчасового перебування), передбаченої умовами подорожі;

- послуги з ремонту техніки;
- послуги з прокату;
- обмін валюти;
- телефон;
- пошта,
- послуги побутового обслуговування;
- право користування пляжем і т. д. [10].

Такий розподіл умовний, оскільки істотних відмінностей, з погляду споживчих властивостей, між ними немає. Послуги, включені в основну програму й оформлені путівкою, відносять до основних. Додаткові послуги турист здобуває самостійно в місці перебування, вони не входять у вартість путівки.

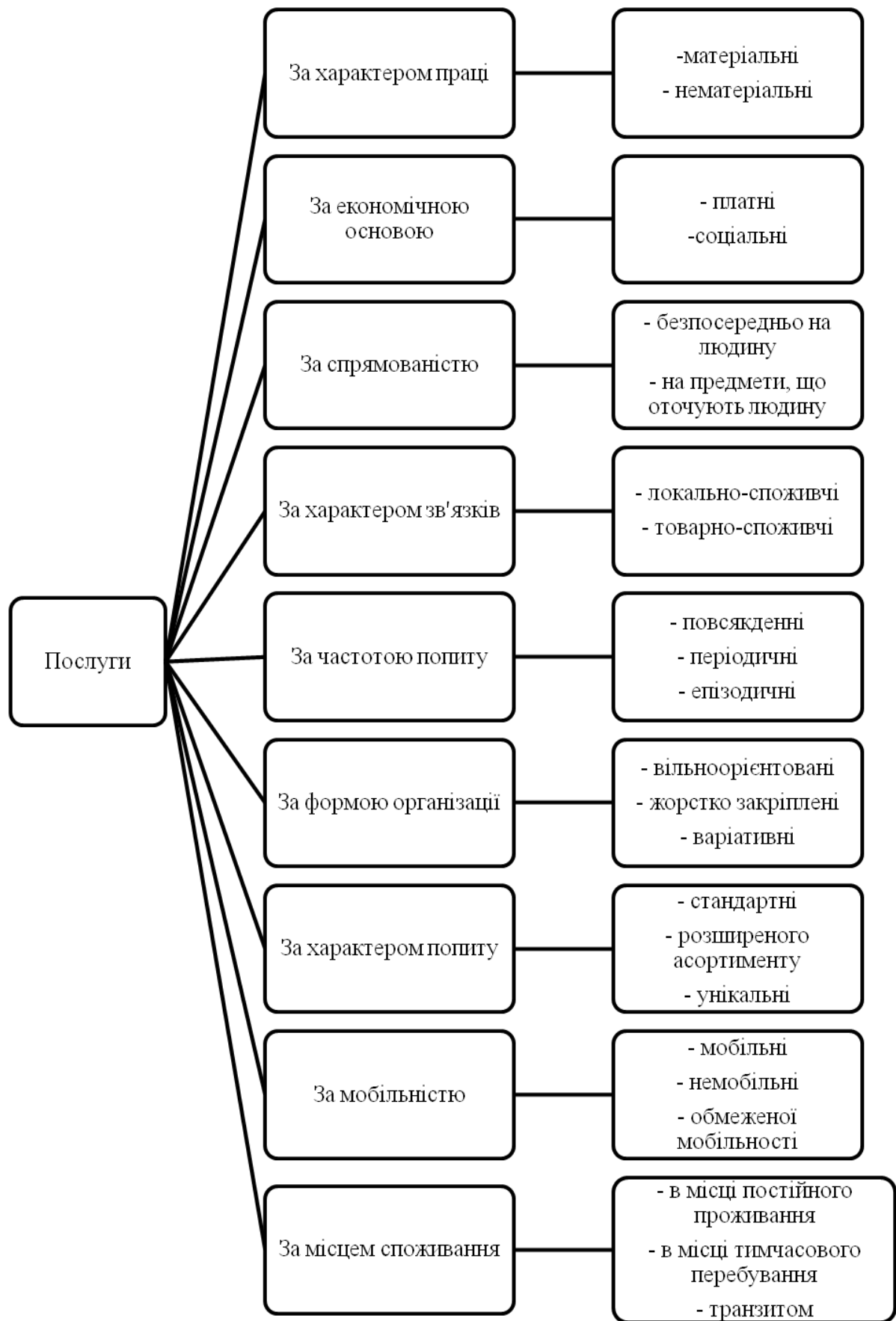

Рис. 1.2. Ринок туристичних послуг та його територіальна організація

Туризм як діяльність людини, пов'язана з переміщенням у просторі, постійно впливає на всі без винятку території, які відвідують туристи. Туризм завжди пов'язаний з ресурсами, структурою та розвитком певної території, незалежно від її розмірів. Територіальні системи – це географічні простори, що мають цілісну єдність різноманітних видів взаємозалежних елементів, пов'язаних загальними процесами. У межах цього простору складаються економічні, соціальні та інші взаємовідносини між суб'єктами господарювання, підприємцями, різними групами населення, місцевими органами влади та відвідувачами (туристами). Територія приваблює туриста своєю специфічною характеристикою, самобутністю (в багатьох випадках штучно створеним чином). Тому в загальній туристській системі слід розрізняти численні територіальні (географічні) системи, які мають автономні властивості відкритих систем, але служать спільній справі — розвитку туристської діяльності [76].

Ключовим елементом туризму як системи є територія, яка приваблює туристів, куди вони здійснюють свою подорож і де проводять якийсь час. Її можна охарактеризувати як центр (територію) з усілякими зручностями, засобами обслуговування та послугами для забезпечення різноманітних потреб туристів. У сучасній теорії туризму такі території зі сформованою туристською системою прийнято називати – туристські дестинації. Саме слово «дестинація» у перекладі з англійської означає «місцезнаходження; місце призначення» [71, с. 88].

Наприкінці 1970-х років професор М. Лейпер (Австралія), з огляду на те, що туристська система функціонує у навколишньому середовищі та взаємодіє з нею, запропонував своє бачення географічної структури туристської системи.

Відповідно до моделі Н. Лейпера, структура туристичної системи включає територію постійного проживання відвідувача, транзитну територію та туристичну територію (дестинацію), які пов'язані стійкими маршрутами проходження відвідувачів.

Свого часу ця модель здобула широку популярність, і досі деякі дослідники туризму використовують її як базову у своїх роботах. Проте нині у зв'язку з розвитком авіаційних маршрутів та швидкісного залізничного руху роль транзитної території є не настільки актуальною, стирається межа між специфікою території постійного проживання мандрівника та територією дестинації. Сьогодні в період активного розвитку міжнародного та внутрішнього туризму кожна зі згаданих територій є або найближчим часом може стати туристською дестинацією [71, с. 80].

У другій половині минулого століття у Радянському Союзі розвивалася галузь економічної географії – рекреаційна географія, якою було сформульовано поняття територіальної рекреаційної системи (ТРС).

Під територіальною рекреаційною системою автори вітчизняної рекреаційної географії розуміли соціальну географічну систему, що складається з наступних взаємопов'язаних підсистем:

- природних та культурних комплексів;
  - технічних споруд (інженерних споруд);
  - обслуговуючого персоналу;
  - орган управління;
- відпочиваючих (рекреантів) [75, с. 112].

Територіальні рекреаційні системи характеризувалися функціональною та територіальною цілісністю.

В наш час під аббревіатурою ТРС розуміють територіально-рекреаційні системи різної складності, що складаються з територіальної єдності рекреантів, природно-культурного комплексу, інженерних рекреаційних об'єктів, обслуговуючого персоналу та систем управління.

Розміщення ТРС у просторі визначається природними умовами, культурно-історичними ресурсами, рівнем соціально-економічного розвитку території. З огляду на просторової неоднорідності перелічених чинників ТРС розміщуються нерівномірно.

Таким чином, у 70-80-х роках сформувалося кілька уявлень про просторову організацію туристичної сфери. Причому концепція ТРС не суперечить концепції туристських дестинацій. Вони доповнюють одна одну.

Отже, важливим аспектом туристичних послуг є їх територіальне розташування. Об'єднуючись на певній території, у певному регіоні, усі види туристичних послуг утворюють регіональну систему туристичних послуг [20].

Як зазначають І. Дудник, М. Борисюк, можна виділити такі спеціалізовані територіальні системи послуг як послуги торгівлі, медицини, культури, управління, освіти тощо. «В складі таких систем в свою чергу виділяються функціонально глибше спеціалізовані системи (підсистеми) нижчих порядків» [22, с. 28]. Наприклад, в територіальній системі торгівлі можна виділити підсистеми торгівлі майном, одягом, продуктами тощо.

Регіональна система туристичних послуг (РСТП) може розглядатися як унікальний прояв геопросторового розвитку сфери послуг як природного поєднання елементів туристичного процесу та його об'єктів в умовах інтегрованої території. При цьому всю сукупність системоутворюючих зв'язків доцільно розділити на два види: по-перше, це зв'язки між підприємствами туристичної сфери, які зумовлені спільною метою діяльності цих підприємств; по-друге, йдеться про відносини між центрами обслуговування (містами і селами) різного рівня. Саме другий тип є провідним у створенні РСТП [25].

Регіональні ринки туристичних послуг формуються, як правило, як ринки суб'єктів держави. Варто зауважити, однак, що справді туристичними можна назвати лише ті з них, які мають не лише номінальні права, а й достатні ресурси для цілеспрямованого впливу на загальнодержавні економічні та соціальні процеси.

Ринок туристичних послуг у регіоні формується як сукупність трьох складових (сегментів): в'їзний, виїзний та локальний (внутрішньорегіональний), які розвиваються практично незалежно один від одного.

Виїзний сегмент регіонального ринку туристських послуг представлений загальною кількістю резидентів певного регіону – пред’явників попиту, які купують туристичні послуги, запропоновані регіональними туристичними організаціями. В економічному відношенні всі ті кошти, що витрачаються жителями регіону на тури в інші регіони чи країни, становлять фінансовий результат діяльності туристичних фірм – суб’єктів регіональної економічної діяльності. Основним чинником розвитку цього сегмента є загальне соціально-економічне становище регіону, що підтверджується даними статистичної звітності. Зростання рівня життя у поєднанні з підвищенням рівня їхньої освіти означає збільшення кількості наявних та потенційних туристів у регіоні.

В’їзна складова регіонального ринку туристичних послуг формується в’їзними потоками у регіон. Оцінка в’їзного сегмента може здійснюватися з урахуванням регіональної статистики відповідних відвідувань, які включають як іноземних відвідувачів, так і туристів з інших регіонів, які у статистиці вираховуються в рамках внутрішнього туризму.

Ресурсний потенціал розвитку в’їзного туризму у регіоні визначається його рекреаційно-географічним становищем та наявністю туристичних ресурсів.

Внутрішньорегіональна (локальна) складова ринку туристичних послуг є малобюджетним внутрішнім туризмом, пред’явниками попиту на який стають жителі регіону з низьким рівнем платоспроможності, для яких недоступний виїзний туризм.

У внутрішньорегіональному сегменті туристичного ринку змінюється напрямок надання туристичних послуг. Якщо споживання виїзних туристичних послуг передбачає подолання покупцем відстані, що відокремлює його від туристичної послуги та місця її споживання, то локальні туристичні послуги виявляються максимально наближеними до місць проживання людей. Значне скорочення транспортних витрат робить відпочинок усередині регіону малобюджетним і, отже, доступним широким

верствам населення. Крім того, залучення внутрішньорегіональних споживачів до туристичних послуг сприяє становленню та розвитку турбізнесу загалом, створюючи додатковий попит на послуги підприємств культурно-розважальної сфери та сфери громадського харчування.

1.3. Методичні засади дослідження

Основні методи дослідження базуються на фундаментальних наукових працях українських та зарубіжних учених у галузі рекреації та туризму, у сфері дослідження територіальних систем, їх форм та методів функціонування.

Основними методами дослідження є системний, історичний, емпіричний, методи аналізу і синтезу.

Системний метод виходить з розуміння системи як сукупності взаємопов'язаних елементів. Метод передбачає розгляд кількох головних завдань: 1) виокремлення елементів, які входять в систему; 2) аналіз характеру відносин між елементами (горизонтальні, ієрархічні); 3) вивчення взаємодії системи з зовнішнім середовищем.

Вивчення будови системи – сукупності елементів, що входять до неї і зв'язків між ними – фактично являє собою аналіз внутрішньої структури. Тому системний метод тісно змикається зі структурним. Деякі дослідники їх навіть об'єднують, відносячи до єдиної групи системно-структурних методів [69].

Завдяки системному методу можна дослідити складові територіальних систем туристичних послуг в Україні.

Історичний метод дає змогу простежити історію проблеми та її сучасний стан, визначити основні її аспекти. За допомогою історичного методу можна вивчити чинники формування ресурсів територіальних систем туристичних послуг [70].

Метод синтезу являє собою метод пізнання, змістом якого є з'єднання окремих частин предмета в єдине ціле. Завдяки цьому методу дослідження окремих фактів, матеріалів, припущень дозволило зробити загальний

висновок про роль і місце територіальних систем в туристичному секторі України.

Аналіз – це метод пізнання, який передбачає розчленування предмета дослідження на складові частини з метою їх всебічного вивчення. Цей метод застосовувався, насамперед, при дослідженні джерельної бази та конкретних територіальних систем туризму [70].

Метод класифікації використовувався при розробці класифікації ресурсів систем туризму, а районування – при виділенні туристичних районів. Стан та перспективи розвитку територіальних систем туристичних послуг в Україні вивчались при допомозі аналізу статистичних даних, соціологічного експертного опитування.

Фактичний матеріал, який буде опрацьований під час виконання даного дослідження, включатиме статистичні дані, нормативно-правові документи, картографічні та літературні джерела, інформацію, отриману методом візуального спостереження.

У роботі використано низку загальнонаукових методів туристичних досліджень. Проте основним методологічним підходом нашого дослідження став міждисциплінарний підхід, використання якого дозволило виконати поставлені завдання із застосуванням методів історії, етнології, соціології, топоніміки тощо.

Методика дослідження включає декілька етапів: аналіз теоретико-методологічної і концептуальної бази дослідження, вивчення світового та українського досвіду, збір необхідного статистичного матеріалу і його обробка, геопросторовий аналіз розвитку складових індустрії туризму та оцінка забезпеченості регіонів України туристсько-рекреаційними ресурсами (територіальні системи), визначення факторів формування і функціонування територіальних систем туризму, розробка пропозицій щодо вдосконалення територіальних систем туризму для нашої держави.

В основі системного підходу лежить діалектика об'єктивного та суб'єктивного, єдність теоретичних досліджень та практичного досвіду, на

основі якого вивчається реальна система, відбувається її пізнання, відображення у свідомості людини, а потім на основі отриманого системного знання практичний вплив на систему, свідоме управління її функціонуванням та розвитком, тобто об'єкт сприймається як система [26, с. 205].

Зміст системного підходу у найзагальнішому сенсі слова полягає у вивченні буття, існування систем (онтологія систем), у пізнанні систем та системності знання про них (гносеологія систем), у забезпеченні їх функціонування, удосконалення та розвитку в процесі практичної діяльності (управління системами).

Системний підхід в туризмі досить молодий, як, втім, молода і сама туристська індустрія. Розрізняють три етапи у розвитку методики дослідження туризму: економічний метод (50-ті рр. – на початок 80-х рр.); екологічний метод (80-ті рр.); соціокультурний метод (кінець 80-х – початок 90-х рр.) [76].

На початковому етапі масового туризму, у період бурхливого екстенсивного зростання обсягів виробництва у галузі (60 – 70-ті рр.) мало хто замислювався про вплив туризму на суспільство та природу. Більшою мірою інтерес представляли економічні показники галузі: валютні надходження, внесок у експорт товарів та послуг, кількість ночівель, обсяги в'їзного туризму тощо. Єдиною була думка, що туризм приносить лише незаперечні переваги та вигоди туристичним центрам та їх населенню: фінансові надходження до бюджетів місцевих та національних органів влади, забезпечення зайнятості та доходів населення, стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва та місцевої інфраструктури, згладжування відмінностей між індустріальними та аграрними регіонами. У країнах, що розвиваються, до позитивного впливу туризму на місцеву економіку та суспільну свідомість відносили також рекламу західного способу життя та дисципліни праці, забезпечення валютних надходжень [2, с. 170].

Наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. дослідники заговорили про негативний вплив туризму на екологію турцентрів. Уповільнення кількісного зростання обсягів туристичного виробництва та стагнація його на високому

рівні в сукупності з посиленою «екологізацією» суспільної свідомості в західноєвропейських країнах у середині 80-х рр. зумовили перехід до нового методу досліджень туризму. «У всьому світі почалася дискусія про користь і шкоду туризму для економіки, екології та суспільства, тоді як раніше йшлося лише про економіку» [18].

Таким чином, наріжним каменем системного методу аналізу можна, мабуть, вважати розгляд будь-якого явища дійсності, у тому числі й туризму, як складну систему, яка, з одного боку, має власну структуру з різноманітним внутрішнім зв'язком, а з іншого боку, є складовою складнішої суперсистеми, однієї чи кількох, унаслідок чого необхідно розглядати як внутрішні зв'язки досліджуваної системи, так і її взаємодію з іншими системами.

Типологізація туристського простору стає одним із ключових методів, що дозволяють виявити туристичну привабливість територій, що зрештою забезпечить конкурентоспроможність туристських регіонів. Слід виділити два основних критерії типологізації туристського простору. Це, по-перше, туристично-рекреаційні цілі території та, по-друге, циклічність розвитку туристського простору. Відповідно до першого критерію туристський простір поділяється на п'ять типів, які дозволяють оцінити туристично-рекреаційну діяльність у регіоні.

Застосування циклічності розвитку туристського простору як критерію дає змогу виявити стадії зміни туристського простору. Відповідно до цього критерію виділяють: простір туристського дослідження, простір туристського проникнення, простір туристської асиміляції, простір туристської колонізації та простір туристської урбанізації.

Головною у проведенні нашого дослідження стала загальна методика територіальної диференціації.

Методика територіальної диференціації полягає у дослідженні регіональних особливостей туризму, визначенні їх статистичних даних та їх аналізі з метою виявлення регіонів, які переважають у створенні туристичних продуктів.

Територіальний аналіз здійснюється з метою визначення рівня розвитку та територіальної диференціації сфери гостинності, елементів територіальної структури індустрії туризму, що дає змогу оцінити розгалуженість та територіальну доступність мережі для потенційного споживача. Для визначення рівня споживання послуг гостинності можна використовувати відносний натуральний показник (кількість туристів на місце або готельний номер) або подібний вартісний показник. Визначення рівня розвитку готельного господарства потребує поєднання комплексних галузевих і територіальних досліджень.

Основним методом на цьому етапі аналізу є зонування. Районування – виділення і визначення територій, що характеризуються певною єдністю досліджуваного явища. Тому для подальшого аналізу та оцінки маємо:

- а) туристсько-рекреаційне районування території, яке характеризує розподіл ресурсного потенціалу та ступінь його використання в туризмі;
- б) зонування за рівнем споживання;
- в) районування за рівнем розвитку туризму.

Територіальний аналіз отриманої інформації дає змогу виявити диспропорції між розвитком туризму та його ресурсною базою.

«Найбільш показовим в міжрегіональному аналізі є застосування коефіцієнта варіації, який дозволяє кількісно описати сукупність відмін між областями чи іншими одиницями територіального аналізу незалежно від одиниць виміру аналітичних показників, а в структурно-галузевому аналізі цей коефіцієнт дозволяє за динамікою значень визначити тенденції реструктуризації як в туристичній галузі, так і в індустрії туризму в цілому» [44].

Як синтетичний метод районування поєднує в собі ряд спеціалізованих методів, серед яких виділяються порівняльний, типологічний, картографічний і різні оціночні методи:

- галузевий, що передбачає вивчення залежностей між елементами, що визначають характер туристської діяльності. Його застосування відображає

внутрішні зв'язки в рамках туристської галузі, кількість і якість послуг, що надаються в сфері туризму, територіальний розподіл туристичної інфраструктури;

- соціально-географічний, що враховує поведінку туристів та їх рекреаційні потреби, мотивацію до споживання туристських послуг і ступінь мобільності;

- системно-структурний, що розглядає туризм та інші види суспільної діяльності як взаємопов'язані елементи територіальної системи [69].

Особливе значення в сучасних конструктивних розробках інтегральних або приватних аспектів районування туризму має системно-структурний підхід. Він орієнтує дослідницьку діяльність у напрямі, де кожен об'єкт чи явище, прямо чи опосередковано пов'язане з організацією туризму, розглядається як елемент територіальної туристської системи. Стійке функціонування територіальних туристських систем є одним із пріоритетів у пошуку регіональної однорідності. В основі цього процесу лежать взаємозв'язки між елементами, що становлять район, характер стійкості якого можна встановити за допомогою математичних моделей або статистичних функцій. Отримані показники ілюструють географічну динаміку взаємодії низки важливих для туризму явищ, підкреслюючи системні залежності та закономірності в його територіальній структурі.

«Картографічний метод синтезує та унаочнює подану інформацію, дозволяє її впорядкувати за певними принципами, провести класифікацію та типологію за критеріями комплексності розвитку, рівнем сформованості індустрії туризму, її співвідношенням з рівнем споживання туристичних послуг, з поширенням туристсько-рекреаційних ресурсів» [44].

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Обґрунтування та делімітація територіальних систем туристичних послуг в Україні

Прагнення до раціонального використання ресурсів і грамотного управління ними, до оптимізації господарської діяльності та супутньої інфраструктури обумовлює необхідність загальної систематизації територіальних комбінацій, що ототожнюється з районуванням географічного простору. Залежно від структурно-функціонального характеру виділених районів прийнято говорити про комплексне і галузеве районування. Туристське районування, враховуючи його спеціалізацію в конкретній соціально-економічній діяльності, відноситься до галузевого районування.

Делімітація територіальних систем туристичних послуг в Україні може бути здійснена по-різному. Наприклад, фізико-географічне районування передбачає поділ України на такі зони: зона змішаних лісів (Поліська провінція), лісостепова зона, степова зона, українські Карпати, Кримські гори. За етнографічним районуванням в Україні виділяють такі регіони: Наддніпрянщина, Слобожанщина, Полісся, Поділля, Карпати, Південь України.

Отже, насамперед необхідно виділити макрорегіональні системи туристичних послуг (відповідають суспільно-географічним районам України).

Професор М. Д. Пістун поділяє Україну на дев'ять суспільно-географічних районів:

«1) Столичний (Київський) у складі Київської, Житомирської та Чернігівської областей;

2) Центральний – Черкаська та Кіровоградська області;

3) Північно-Східний – Харківська, Полтавська, Сумська області;

4) Донецький – Донецька та Луганська області;

- 5) Придніпровський – Дніпропетровська та Запорізька області;
- 6) Причорноморський – Автономна республіка Крим (АРК), Одеська, Миколаївська та Херсонська області;
- 7) Подільський – Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області;
- 8) Прикарпатський – Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області;
- 9) Північно-Східний – Волинська та Рівненська області» [55].

Рис. 2.1. Макрорегіональні системи туристичних послуг в Україні

На південному сході країни знаходиться Донбас (Донецька і Луганська області) з розвиненою вугільною, металургійною, хімічною промисловістю, машинобудуванням, зі значною чисельністю працездатного населення.

На захід від Донбасу знаходиться Дніпро (Дніпропетровська і Запорізька області). Він відомий видобутком залізної та марганцевої руд, виплавою металів, виробництвом електроенергії, машин, хімічної продукції, а також виробництвом сільськогосподарської продукції [57].

Регіонами унікальних рекреаційних ресурсів і туризму, санаторно-курортного відпочинку, розвитку морського транспорту і суднобудування, зернових і виноградарства є регіони Чорноморського регіону.

Окремою рисою виділяється також центральна частина України. Саме тут, у столиці Києві та навколишніх містах, історично створено один із найбільших районів країни з розвинутим машинобудуванням та інструментальним виробництвом, інтенсивним приміським сільським господарством та найбільшим транспортним вузлом країни [29].

На північному сході розташований найпотужніший центр машинобудування країни — місто Харків. Тут працюють сотні взаємопов'язаних інжинірингових компаній широкого профілю.

Українські Карпати – відомий регіон санаторно-курортного господарства і туризму, багатих лісових ресурсів, цілющих мінеральних вод, розвинутої гірничодобувної промисловості та машинобудування.

Подільський регіон характеризується високим розвиненістю сільського господарства та його спеціалізацією на вирощуванні зернових, цукрових буряків, переробці сільськогосподарської продукції, виробництві техніки для землеробства та тваринництва [29].

Інші регіони України також мають свої особливості природи та господарства.

Територіальні системи туристичних послуг в Україні тісно пов'язані з територіальною організацією України як держави. Україна містить 25 областей. Області поділяються на райони (від 3 до 8 районів в області). Зважаючи на це, можемо говорити про 25 територіальних мезорегіональних систем туристичних послуг в Україні – відповідно до кожної з областей – «Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та

Севастополь. Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України» [36]. Однак оскільки АР Крим тимчасово перебуває під окупацією, то цю територію до нашого дослідження ми включати не будемо.

Рис. 2.2. Мезорегіональні системи туристичних послуг в Україні

Всередині кожної з областей є DESTИНАЦІЇ, АТРАКЦІЙНІ ПУНКТИ АБО ЦЕНТРИ, які формують їх «туристичні портрети».

Отже, туристська сфера України, як і багатьох інших держав, є мережею автономних територіальних туристично-рекреаційних комплексів, які перебувають у стані явної чи латентної конкуренції за туристичні потоки та фінансові ресурси від розвитку даного виду послуг у своїх регіональних системах.

2.2. Регіональні системи туристичних послуг: особливості структури та спеціалізації

Подамо характеристику особливостей спеціалізації ТСТП обласного рівня для кожної з областей України та визначимо характерні риси її «туристичного портрету».

Київська область (насамперед місто Київ та його історичний центр). Цей регіон приваблює своєю історичною цінністю, наявністю визначних пам'яток Київської Русі, що є важливим для поціновувачів історико-культурних пам'яток. Також туристів приваблює велика кількість розважальних закладів – зоопарків, ТРЦ тощо та центрів культури – музеїв, театрів.

Географічне розташування Київської області, кліматичні умови, розвинуте господарство сприяють розвитку туристично-екскурсійної діяльності. Багаті природні ресурси придатні для різних видів туризму: спортивного, оздоровчого, освітнього. Важливе туристичне значення мають річки Дніпро, Дністер і Прип'ять, що дає можливість використовувати річковий транспорт Києва. Особливе рекреаційне значення мають лісові масиви Київської області. Важливе значення для зміцнення та відновлення здоров'я мають санаторії, які лікують різні види захворювань [63].

Житомирська область. В цьому регіоні туристів приваблює насамперед Бердичів – старовинне місто, в якому можна знайти десятки архітектурних пам'яток та Коростень – історичний центр, який був заснований ще в часи Київської Русі. область є однією з найбільших в Україні за потенціалом природних ресурсів, тому на її території можна розвивати сучасні види туризму, а саме: сільський (або зелений), екотуризм, діловий (ділові поїздки), спортивний туризм (велосипед, альпінізм, дайвінг), пізнавальний туризм (туристичний відпочинок у поєднанні з навчанням), походи за інтересами тощо. Розвитку туризму в регіоні сприяє значна кількість музеїв, театрів та інших закладів культури.

Рівенська область є привабливою, насамперед, завдяки природним ресурсам – заказникам, озерам, а також історичним центром у місті Дубно.

Волинська область пропонує туризм насамперед на основі історичних пам'яток, головні з яких розташовані в обласному центрі – місті Луцьк. Замок Любарта і Шацькі озера – головні туристичні магніти Волині. Віломими є найдовший будинок, найдавніша храмова архітектура, красиві природні парки [63].

Львівська область є визначальним центром історичної та етнографічної спадщини, розташованої безпосередньо у Львові, а також містить значну кількість природно-рекреаційних ресурсів. Крім того, унікальне поєднання місцевого колориту та ділової активності приваблює на Львівщину туристів та гостей. Проте донедавна поїздка на Львівщину в уяві туристів асоціювалася з містом Львовом, замками, горами та курортами. Але територія Львівщини – з її унікальною історико-культурною спадщиною, мистецькими, лікувально-рекреаційними, водними та ландшафтними ресурсами, унікальними традиціями та звичаями у поєднанні з вигідним географічним розташуванням – є чудовою базою для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та рекреації [63].

Закарпатська та Івано-Франківська області – це як центри історичної та етнографічної спадщини, так і місця природних ресурсів, оздоровчих комплексів, гірськолижних курортів. Основними напрямками розвитку туристичної галузі в області є бальнеологічний, гірськолижний, сільський, пішохідний туризм.

Чернівецька область приваблює туристів як природними ресурсами, так і історичними туристичними продуктами, які розташовані в обласному центрі.

Тернопільська область є центром етнографічно-культурних туристичних ресурсів. Хмельницький край багатий на традиції. На території області панують різноманітні звичаї, обряди та ремесла, характерні для Поділля та південно-східної Волині. Історико-культурне багатство,

географічні та кліматичні умови створюють чудові умови для розвитку туризму на Хмельниччині.

Мальовнича природа Вінничини, природно-територіальні комплекси є важливими рекреаційними ресурсами. На базі радонових вод створено курорт Хмільник. В області 28 готелів, тобто добре розвинена система туристичних послуг.

Черкаська область характеризується значними природними ресурсами, на базі яких створюють туристичні продукти. Тут зберігся останній великий суцільний лісовий масив українського лісостепу площею 40 тис. га – релікт Черкаського Біру, який є пам'яткою природи. Область має відносно густу річкову мережу. Також вона приваблює туристів, які є поціновувачами творчості Т. Шевченка як його малої батьківщини [63].

Кіровоградська область спеціалізується насамперед на наданні туристичних послуг на базі природно-рекреаційних ресурсів: природних парків, дендропарків. Важливою є також архітектурна та археологічна спадщина.

Полтавська та Сумська області мають значну кількість ресурсів природно-заповідного фонду, джерела мінеральних вод, що є основою для створення оздоровчих туристичних ресурсів. Важливе значення має етнографічна спадщина регіону, а також археологічні пам'ятки [63].

Харківська область містить значну кількість історико-культурних пам'яток, театрів, музеїв, археологічних пам'яток. Харківщина має значні рекреаційні ресурси, основу яких складають сприятливі кліматичні умови та мальовничий ландшафт. Наявність джерел мінеральних вод є основою для розвитку курортів.

Основою туристичної діяльності Дніпропетровської області є створення туристичних продуктів на базі значних рекреаційних ресурсів, основними складовими яких є м'який клімат, мінеральні води та лікувальні грязі. Важливими є також культурно-історичні пам'ятки.

Миколаївська область має потужний рекреаційно-туристичний потенціал і фонд природно-заповідного фонду, який може здивувати і розважити відпочиваючих. Завдяки унікальному рельєфу і клімату сьогодні тут розвивається багато різних видів туризму. Крім відпочинку на піщаних пляжах Чорноморського узбережжя, тут можна зайнятися яхтингом, рафтингом, кайтингом, віндсерфінгом, вело- та пішим туризмом, подорожами до унікальних каньйонів, заповідників. Тобто основний напрям – природній туризм [63].

Херсонська область – єдина з усіх областей України (крім АР Крим), яка має вихід до двох морів – Чорного та Азовського. Тут є два біосферні заповідники, тому основу спеціалізації ТСТП складають природно-географічні ресурси. Однак значними є також історико-археологічні ресурси області, на яких може бути побудована ТСТП.

Одеська область має сприятливі кліматичні умови, тепле море, численні пляжі (довжина узбережжя Чорного моря понад 300 км), значні запаси лікувальних грязей, джерела мінеральних вод, що зумовлює розвиток ТСТП на базі природних ресурсів.

Запорізька область має основні види рекреаційних ресурсів, у тому числі сприятливі кліматичні умови. На узбережжі Азовського моря є зручні піщані пляжі. Джерела мінеральних вод і лікувальних грязей зосереджені в основному в лиманах (Молочний і Утлюцький), озерах (Велике і Красне біля Бердянського) і затоках.

Донеччина та Луганщина мають чудові гідрологічні, геологічні та біологічні пам'ятки природи, багате історичне минуле краю, численні пам'ятки історії та культури, курортні комплекси, десятки унікальних виробництв.

Отже, особливості спеціалізації ТСТП обласного рівня залежать від наявних у регіоні туристичних ресурсів – природних, етнографічних, історичних, оздоровчих тощо. На їх базі створюється туристичний продукт, довкола якого і розвивається система ТСТП. Наш аналіз засвідчив, що більшість ТСТП в Україні спеціалізуються на природних регіональних

ресурсах, і найбільш розвинутими у цьому плані є ТСТП Чорноморського регіону (Одеська та Херсонська області) та Закарпаття. Ще один важливий напрям ТСТП – історико-культурний, який найкраще розвинутий у Київському та Львівському регіонах.

2.3. Характеристика локальних систем туристичних послуг

Регіони в Україні мають різну насиченість природними, історико-культурними та рекреаційними об'єктами. Туристична інфраструктура традиційно будувалась у районах з високим рівнем насиченості об'єктами привабливими для туристів. Також цим регіонам, як правило, приділяється більше уваги при організації просування країни на туристичному ринку. Отож, розглянемо кожен з них за його локальними дестинаціями.

Київська область.

Головною туристичною дестинацією області є, безперечно, столиця – місто Київ. Головними туристичними місцями міста є:

- Києво-Печерська лавра – легендарний історико-архітектурний об'єкт міста. Дата будівництва – 1051 рік. Лавра славиться унікальними церквами, барвистими вежами та загадковими печерами з останками святих. Поїздка сюди по божественне благословення щорічно планується тисячами віруючих.

- Софійський собор – будова 11 століття, створена у стилі бароко. Внутрішнє оздоблення представлено чудовими мозаїками та старовинними фресками: серед них знаменитий мозаїчний твір Богоматері Оранта.

- Володимирський собор – на створення храму у візантійському стилі пішло близько 20 років. Будівля з розписами українських майстрів має еkleктичні форми та великовагові пропорції.

- Миколаївський костел – має величну архітектуру з оригінальним візерунковим декором. Усередині римсько-католицького храму розташовується Будинок органної та камерної музики.

- Андріївський узвіз містить чисельні пам'ятки: є Музей Однієї вулиці, Музей Булгакова, замок Річарда та Андріївський храм. Вулицю оточують зелені пагорби та населяють торговці виробами народних ремесел.

Важливою локальною дестинацією області є також м. Біла Церква, де наявні дендропарк «Олександрія», зимовий палац, будинок дворянських зборів, Гостинний двір, ансамбль споруд поштової станції та ін.

Рівенська область:

Головними туристичними дестинаціями є: замок князів Острозьких (16-17 ст.), палац Любомирських (18 ст.), Луцька брама (15-16 ст.), Преображенська церква (16-19 ст.), синагога (16 ст.), костел та монастир бернардинців (17 ст), дерев'яна Георгіївська церква (1700), костел та монастир кармеліток (17 ст). На їхній основі створено історико-культурний заповідник. У Преображенській церкві збереглися ікони, подаровані князями Острозькими. Тут у 1539-1566 роках ієромонахом Арсентієм було створено рукописне Дубенське Четвероєвангеліє, яке зберігається в Рум'янцівському музеї в Москві.

Важливими локальними дестинаціями є також: історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» знаходиться у південно-західній частині Рівненщини. Він створений на місці, де у 1651 році біля села Берестечко (нині місто Волинської області) відбулася битва між українськими та польськими військами; городище давньоруського міста Пересопниця, де було створено Пересопницьке євангеліє.

Житомирська область: важливими туристичними дестинаціями є водні об'єкти, джерела мінеральних вод (радонові – в районі Житомира і с Денишів), запаси лікувальних грязей (поблизу сіл Зарічани і Вілька). В області налічується 5 музеїв з 8 відділами. В Житомирі функціонують краєзнавчий музей, літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка, музей космонавтики ім. С.П. Корольова, літературний музей Житомирщини, музей історії пожежної охорони.

Волинська область:

Найпопулярнішим містом Волинської області є Луцьк. Замок Любарта з Музеєм дзвонів, собор Святих Петра і Павла, собор Святої Трійці, старовинна синагога – головні туристичні destinations регіону. До числа історичних населених пунктів Волині також входять Берестечко, Володимир-Волинський, Ковель, Олика, Шацьк. Володимир-Волинський підкорюють оборонні споруди часів Київської Русі. В Олиці варто відзначити замок Радзивілів – заможного роду Литовського князівства. У місті Берестечко є церква Пресвятої Трійці та каплиця св. Вони протікали з 17 ст. А в Ковелі – дерев'яна церква Вознесіння св. Анні, парку Лесі Українки та Меморіального музею-садиби.

Львівська область:

Головним туристичним центром є м. Львів з такими туристичними destinations:

- Площа Ринок була закладена за правління князя Данила Романовича. Протягом багатьох років він був центром ділового та громадського життя середньовічного поселення. Над будівлями Майдану працювали австрійські та італійські архітектори.

- «Високий замок» у Львові — пам'ятка садово-паркового мистецтва, назва якої сьогодні не відповідає дійсності. Замку давно немає. Збереглася лише невелика його частина. Парк «Високий замок» з двома терасами розташований на схилах Замкової (Княжої) гори. Займає площу 36,2 га. На нижній терасі — будиночок садівника, оглядовий майданчик, меморіальна дошка, встановлена на честь Максима Кривоноса, а також камінь, присвячений перемозі польського короля Яна III Собеського над турецькими ворогами в 1675 році.

- Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької був побудований у 1897-1900 роках. Свого часу над його проектом працював архітектор Зігмунд Горголевський. Будівля побудована в стилі ренесансу та бароко.

- Знакова споруда – Домініканський костел – є гідним зразком архітектури пізнього бароко. З 1972 року в приміщенні монастиря та дзвіниці діє Музей історії релігії. Будівництво собору почалося в 1749 році. Автором проєкту був відомий інженер і архітектор Ян де Вітте. Пізніше біля костелу була споруджена двоярусна дзвіниця, над проєктом якої працював польський архітектор Юліан Захаревич.

- Львівська ратуша розташована у самому «серці» міста Львова, на площі Ринок. Адмінбудівля є пам'яткою архітектури національного значення, внесеною до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Сьогодні тут збирається міська рада.

- На Святоюрській горі розташований головний греко-католицький собор міста Лева – Святого Юра. Храм внесений до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і є живим зразком архітектури українського пізнього бароко.

В області можна відзначити такі туристичні destinations: Підгорецький замок, Олеський замок, Золочівський замок, Свірзький замок, Унівська лавра, Печерний монастир, Стільське городище, Урицькі скелі, Чортів камінь, Палац Гределів, Національний природний парк «Сколівські Бескиди».

Закарпатська область містить такі головні туристичні destinations:

- Ужгородський замок: колись це був важливий оборонний пункт, а сьогодні це туристичне серце регіону з колоритним околицями та цікавими експонатами. Допитливих туристів чекають буквально тисячі експонатів, серед яких зняття праці кам'яного віку, предмети вжитку минулих століть, колекції різноманітних регіональних монет, величезна виставка холодної та вогнепальної зброї XVI-XX ст. і багато, багато іншого.

- Ужгородський музей народної архітектури та побуту (Скансен): один із перших музеїв під відкритим небом в Україні, побудований у 1970 р. Його особливістю є те, що це музей під відкритим небом, де дбайливо збережено зразки народної архітектури XVIII-XX ст. Є бойківська, лемківська та гуцульська хати, водяний млин, комора, церква, школа, корчма тощо.

Внутрішнє оздоблення всіх будівель ретельно відновлено до автентичного рівня.

- Ботанічний сад – містить близько 4 тис. екземплярів.
- Синагога – поєднала марокканський, візантійський і романтичний стилі.

Івано-Франківська область

Основною туристичною дестинацією є м. Івано-Франківськ, яке містить такі туристичні об'єкти:

- Ратуша на площі Ринок – єдина в Україні споруджена у стилі конструктивізму, який панував у 1930-х роках. Крім того, це єдина світська споруда в Україні, яка має позолочений купол. Його позолотили під час масштабної реконструкції центру міста у 2000 році, використавши 200 г сусального золота.

- Художній музей Прикарпаття, що на площі Андрея Шептицького, є скарбницею образотворчого мистецтва краю. Нинішня виставкова зала розташована в найстарішій архітектурній споруді міста – ренесансному костелі Непорочного Зачаття Діви Марії XVII ст.

- На однойменній вулиці розташований міський парк імені Т. Шевченка – один із найстаріших, який споконвіку вважався зоною відпочинку

Тернопільська область має такі визначні туристичні дестинації: Збаразький замок, заснований у 1626-1631 рр., Скалатський замок, заснований у 1630 році, Кришталева печера – одна з найбільших гіпсових печер Європи, пам'ятка оборонної архітектури Бережанський замок, Медобори – дивовижний природний парк.

Вінницька область:

- Гайдамацький Яр — урочище, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Знаходиться в Ямпільському та Чернівецькому районах Вінницької області. Села Буша та Гайдамацький Яр є осередками трипільської культури.

- Фонтан Рошен і набережна – єдиний в Україні та найбільший в Європі плаваючий фонтан. Світло-музичне шоу фонтанів у Вінниці стало туристичним об'єктом не лише для міста, а й для всієї України.

Черкаська область:

- 6 історико-культурних заповідників: національний заповідник "Чигирин", Шевченківський національний заповідник у м. Каневі, історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському, історико-культурний заповідник "Трахтемирів", історико-культурний заповідник у м. Кам'янка, історико-культурний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка".

- місто Чигирин – прадвіній козацький центр, одна з гетьманських столиць.

- Умань – центр прощі хасидів, які щороку з різних країн світу приїжджають на могилу Кадіка Нахмана.

Кіровоградська область:

- «39 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі пам'ятка природи Чорний ліс, Онуфріївський парк, хутір Надія, дендрологічний парк Веселі Боковеньки, закладений у 1893 р. по типу ландшафтних парків. Він зосереджений навколо річки Боковеньки і балки Скотуватої, що перетворені на систему мальовничих ставків. Створено п'ять основних пейзажних груп, які в мініатюрі відтворюють ландшафт певної природної зони. Флористична колекція парку налічує близько 1000 видів дерев і чагарників, у тому числі рідкісних і екзотичних (кипарисовик нутканський, тюльпанне дерево та ін.)»

- «16 музеїв із 4 відділами і музей-заповідник І. Карпенка-Карого (Тобілевича) "Хутір Надія", створений у 1956 р. в с Миколаївка на території садиби, закладеної в 1871 р. батьком драматурга».

Полтавська область має такі туристичні дестинації:

- дендропарк у селі Устимівка (створено 1893)
- Хомутецький парк у маєтку Муравйових-Апостолів (поч. ХІХ ст.)
- Полтавський міський сад (парк «Перемога»; закладено 1803 з ініціативи генерал-губернатора князя О.Б. Куракіна). У 1820-1841 рр. на

території саду діяло Полтавське садівниче училище, яке згодом разом із прилеглою частиною саду відійшло до Полтавського інституту шляхетних дівчат, що знаходився в колишньому маєтку С.М. Кочубея У 1852 році. На території міського саду було споруджено будинок Полтавського міського театру.

- Мінеральні води у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському районах.

З 1976 року в Україні працює перше спеціалізоване відділення для лікування хворих на цукровий діабет. Сьогодні «Миргородкурорт» об'єднує санаторії «Хорол», «Миргород», «Березовий гай», «Полтава», які можуть одночасно прийняти 3,5 тисячі пацієнтів.

Сумська область:

У Сумській області налічується 168 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі відділ Українського степового заповідника «Михайлівська цілина». В області діє 8 державних музеїв та заповідників. Музей фольклору був заснований у 1920 році як історико-художній, основу експозиції становили приватні колекції. Його засновником і керівником був український художник і поет Н. Онацький. Серед експонатів музею унікальні візантійські вази V ст., слов'янські старожитності (зброя, сільськогосподарські та ремісничі знаряддя, посуд, жіночі прикраси тощо). Музей розташований у приміщенні колишнього земства.

Харківська область:

- 135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких пам'ятки садово-паркового мистецтва Краснокутський, Наталіївський, Старомерчанський, Шарівський парки.

- Курорти, серед яких мінеральні води Березів та Рай-Оленівка.

- Пам'ятки історії, археології, урбаністики та архітектури, монументального мистецтва становить 2535 одиниць. У Державному реєстрі національного культурного надбання зареєстровано 653 пам'ятки архітектури.

- 15 державних музеїв та заповідників. Харківський історичний музей був заснований у 1920 році як Музей Слобідської України імені Г. Сковороди. За обсягом і науковою цінністю колекції музей є одним із найбільших в країні. Одним із найстаріших українських музеїв, що має цінну мистецьку колекцію, є Харківський художній музей, основу якого складає колекція, заснована в 1805 році при Імператорському Харківському університеті. Серед його експонатів – полотна А. Дюрера, Ж. ван Сореля, В. Боровиковського, Д. Левицького, В. Тропініна, Т. Шевченка та ін. Серед найвідоміших туристичних об'єктів – літературно-меморіальний музей Г. Сковороди в селі Сковородинівка (до 1923 р. – Пан-Іванівка), де він провів останні роки свого життя і де також був похований.

- Покровський собор (1689), збудований у стилі українського бароко. У 1786 році до Покровського монастиря було передано чудотворну Озерянську ікону, яка вважалася покровителькою населення Слобідської України.

- Успенський собор, Провіант, Катерининський палац, окремі житлові будинки. Губернаторський палац – перша з великих цивільних будівель міста, побудована в 1777 році – функціонує як будівля університету.

Дніпропетровська область містить такі туристичні дестинації:

- мінеральні води і лікувальні грязі (озеро Солоний Лиман у Новомосковському районі);

- 9 музеїв, зокрема Дніпровський історичний музей, Дніпровський художній музей;

- Архітектурною пам'яткою історичного центру Дніпра є Спасо-Преображенський собор, збудований у 1830-1835 роках нашої ери.

Миколаївська область:

- піщані пляжі Чорноморського узбережжя;

- Актюбінський каньйон – входить до списку семи природних чудес України і вважається однією з найдавніших ділянок суші Євразії. Його глибина сягає 50 метрів, а площа близько 250 гектарів. Входить до складу

регіонального ландшафтного парку «Гранітне степове Побужжя» на території Вознесенського району.

- «Буський Гард» – національний природний парк, розташований на території п'яти районів Миколаївської області. Назва походить від урочища Гард на березі Південного Бугу біля міста Южноукраїнська, воно тісно пов'язане з історією запорізького козацтва. Майже три століття воно було центром Бугогардівської паланки.

Херсонська область:

- Біосферні заповідники, що входять до світової мережі біосферних заповідників (резерватів) – Асканія-Нова (найбільший степовий заповідник Європи та єдиний у цій частині світу, де збереглися первинні степи (близько 1,5 тис. га)) і Чорноморський;

- Курорти Гола Пристань і Скадовськ, курорт Арабатська стрілка. Санаторій «Гопрі», який розташований на березі цілющого солоного озера, працює на основі сульфідної озерної грязі та хлоридно-натрієвої олії. Тут збереглася перша грязелікарня для лікування захворювань опорно-рухового апарату, побудована наприкінці XIX ст.

Одеська область:

- пляжі та води Чорного моря.

- Куяльник – один з найвідоміших і найстаріших курортів, що працюють на базі цілющих грязей;

- Нині в Куяльнику є три 15-поверхові корпуси санаторію на 3 тис. місць, курортна поліклініка, грязелікарня, культурно-торговий центр. Тут лікують захворювання опорно-рухового апарату, центральної та периферичної нервової системи, жіночі хвороби. Місцеві мінеральні води використовуються для лікування захворювань шлунка, печінки, жовчного міхура, кишечника, регуляції обмінних процесів.

- Лузанівка – найстаріший дитячий оздоровчий центр в Україні, Кароліно-Бугаз – кліматичний курорт.

- Палац генерал-губернатора Новоросії графа М. Воронцова (1824-1834 р.) – комплекс будівель, що включає палац, оглядову вежу та стайні.

- Будівля Одеської опери, Музей воскових фігур, Міський музей і бібліотека, які є найстарішими в Україні.

Запорізька область:

- Піщані пляжі та води Азовського моря.

- Національний заповідник «Хортиця» розташований на найбільшому з островів Дніпра (2,7 тис. га), який був заселений ще з енеоліту. 129 курганів епохи бронзи та скіфського періоду (скіфи населяли Хортицю в VI-V ст. до н. е.).

- Історико-археологічний музей-заповідник «Кам'яна могила» розташований на площі 15 га і є унікальною пам'яткою історії, культури та природи. У печерах і гротах комплексу зосереджена велика кількість петрогліфів. У степових районах заповідника представлені реліктові та ендемічні рослини. Частиною заповідника є музей «Первісне мистецтво» та лапідарій – гора «Кам'яна могила», де експонується понад 3000 картин, створених стародавніми людьми в період між пізнім палеолітом (20-16 тис. років до н. е.) і бронзовим віком, а також у пізніші історичні періоди.

Донеччина:

- ботанічні заповідники: Хомутовський степ, Кам'яні могили, Азовська дача, Атердакли та ін.;

- землі Білосарайської коси;

- низка зоологічних та орнітологічних заказників: гирла річок Кривокоський, Білосарай та Крива Коса;

- етимологічні заказники: Старченківський і Кальчинський.

Луганщина:

- Луганський заповідник з Провальським степом, Стрілецьким степом, Станично-Луганським відділом. До пам'яток природи належать комплексна тераса Айдар, геологічна тераса Конгресських ярів, парки Гостра могила і Дружба.

- 14 музеїв з 9 відділами. Луганський національний історичний музей був заснований у 1920 році. Сьогодні його колекція нараховує близько 250 тисяч експонатів. Тут зберігаються унікальні археологічна (близько 60 тис. предметів), нумізматична (більше 2 тис.) колекції та велика кількість документальних матеріалів.

Найважливішим компонентом природних рекреаційних ресурсів є мінеральні води. Основними центрами відпочинку є Кременський (озера, ліси), Старобільський і Ново-Айдарський (ліси та мінеральні джерела).

Загалом, аналіз засвідчує, що найбільшою кількістю туристичних дестинацій володіє Київська та Львівська області.

На наш погляд, практично вся територія України має достатній потенціал для розвитку туризму, однак інтенсивність туристичних потоків у регіонах досить різна. Всі ці чинники впливають на рівень конкурентоспроможності регіонів на ринку туристичних послуг і на регіональні туристичні потоки. Відповідно, залежно від розвитку туристичного потенціалу регіону, можемо говорити про розвиток регіональних систем туристичних послуг.

Незважаючи на досить високий туристичний потенціал України та її регіонів, рівень розвитку індустрії туризму характеризується низькими темпами та фрагментарністю у розрізі територіальних туристично-рекреаційних комплексів.

Крім наслідків пандемії та війни, слід виділити і загальні фактори, що стримують процес утворення регіональних туристично-рекреаційних комплексів та загалом національної туристичної індустрії. На основі контент-аналізу експертних звітів та наукових досліджень з проблематики розвитку туристичної галузі можна виділити низку загальних факторів, що стримують зростання конкурентоспроможності деяких регіонів на ринку туристських послуг і, як результат, перешкоджають реалізації їх туристичного потенціалу:

- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури (у тому числі транспортних комунікацій);

- відсутність практики створення в українських регіонах сприятливих умов для інвестицій в туристичну інфраструктуру;
- суперечливість та нестійкість нормативно-правової бази, що стосується функціонування та розвитку туристичної галузі;
- високі інституційні та організаційні (адміністративні) бар'єри функціонування підприємств туристичної галузі;
- неефективність механізмів фінансово-кредитної підтримки та страхування ризиків підприємств туристичної сфери;
- дефіцит інститутів та механізмів самофінансування (кредитні спілки, товариства взаємного страхування та ін); -
- нестача кваліфікованих працівників та відсутність специфічних знань у працівників туристичних агенцій;
- недостатній рівень туристичного сервісу;
- незадовільний рівень маркетингового просування туристського продукту (території) регіонів загалом на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Важливим чинником, що перешкоджає реалізації туристичного потенціалу деяких регіонів, є проблема інформаційної асиметрії – відсутність / недостатня кількість актуальної інформації або спотворене уявлення про туристичні можливості окремих територій. Асиметрія інформації в туристській сфері зумовлює виникнення ситуації, за якої наявність туристських ресурсів та туристичного потенціалу слабо транслюється у зовнішнє маркетингове середовище ринку, що ускладнює позиціонування та просування території з позиції її туристських можливостей. Нерівномірний розподіл інформації про наявний на території туристичний потенціал відбувається, в першу чергу, через низьку маркетингову орієнтацію регіонального менеджменту на ринкове середовище, що природно позначається на рівні туристичного потоку і доходах від даного виду економічної діяльності.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІ РІВНІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

3.1. Методичне обґрунтування показників для аналізу

Значного поширення в українській туристичній регіоналістиці набуло уже достатньо розроблене в зарубіжній науці поняття «дестинації», яке трактується загалом як локальна туристична система (територіальна одиниця) і має спільні риси із традиційною для вітчизняної рекреаційної географії концепцією територіальних рекреаційних систем. Хоча здебільшого дестинацію розуміють як територіальну одиницю локального характеру, існують також підходи, що обґрунтовують використання цього терміна на рівні регіону. Для прикладу, Ю. Леонт'єва (2010) ввела поняття «регіональна туристична дестинація», яке трактується як «територія регіону, що має адміністративні кордони, приваблива для тимчасового перебування туристів, включає ресурси категорій «атракція», «доступність», «комфорт», «посередники», є метою подорожі й доступна з погляду транспортних комунікацій» [42, с. 6] тому, в подальшому, вважаємо доцільним використання поняття «туристичної дестинації» в значенні туристичної системи.

Аналіз існуючих науково-методологічних підходів, практичних досліджень дозволяє відзначити, що: характер регіональних особливостей розвитку туризму в регіонах країни можна оцінювати як за кількісними, так і за якісними параметрами та характеристиками; в процесі вибору напрямку аналізу можна обирати як комплексний аспект оцінки (проведення кількісно-якісного аналізу з виділенням напрямків туризму в контексті кожного регіону), так і експрес-оцінку особливостей рівня розвитку туристичних дестинацій у регіональному вимірі. Для цього необхідним є визначення показників розвитку туристичних систем, що є важливим для подальшої оцінки регіональних дестинацій та їх групування.

Зокрема, представлена Охотою В.І. авторська методологія експрес-аналізу особливостей рівня розвитку туризму в регіональному вимірі, включає такі показники: показник природного потенціалу туристичної привабливості регіону (кількісна оцінка, одиниць об'єктів), показник історико-культурного потенціалу туристичної привабливості регіону (за пам'ятками світового рівня), (кількісна оцінка, одиниць об'єктів), показник розвитку транспортної інфраструктури, показник розвитку колективних засобів розміщування, показник розвитку колективних засобів розміщування, показник розвитку колективних засобів розміщування, показник розвитку закладів ресторанного господарства за кількістю [51]. На основі цих показників пропонується використати порівняльний аналіз за отриманими результатами на рівні всіх регіонів України.

Іванова К.О. пропонує до показників рівня туристичного розвитку території відносити такі показники:

- кількість туристично-рекреаційних закладів;
- кількість місць у засобах розміщення;
- кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності;
- іноземні туристи;
- туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон;
- внутрішні туристи;
- кількість екскурсантів;
- прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення;
- кількість працівників означеної галузі;
- середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²;
- кількість підприємств ресторанного господарства;
- товарообіг підприємств ресторанного господарства [30].

Скляр Г. П., Дробиш Л. В., Вишневецька Л. І. у своїх працях пропонують використання таких блоків показників оцінки туристичних систем Скляр Г. П. [19]:

– показники обсягу й напрямків туристичних потоків (кількість громадян України, які виїздили за кордон, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, усього, у тому числі іноземних туристів, туристів-громадян України, які виїжджали за кордон, та внутрішніх туристів, кількість екскурсантів);

– показники попиту та пропозиції туристичних послуг за регіонами (кількість туристів за метою поїздки, кількість туроднів за реалізованими путівками, кількість суб'єктів туристичної діяльності, номерів, місць у них);

– показники наявності туристичних ресурсів (кількість та стан природних об'єктів (водойм, лісів, гір, заповідних степів тощо), кількість та стан пам'яток культури, історії, архітектури, археології, музеїв, монументів, культових пам'яток тощо, кількість та статус театрів);

– показники ефективності туристичної діяльності (обсяг наданих туроператорами туристичних послуг, комісійні турагентів, витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг, чистий прибуток (збиток) підприємств);

– показники економічного значення розвитку туризму для країни в цілому (обсяг туристського споживання, зайнятість у сфері туризму, сума податків, що надходить до бюджету від туристичної діяльності).

Фінансово-економічне забезпечення туристичної галузі є системою взаємовідносин, що визначає принципи, джерела і форми фінансування суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямована на створення комплексного туристичного продукту та задоволення потреб населення у туристичних послугах. Таким чином, основною метою фінансового забезпечення туристичної галузі є створення сприятливого середовища щодо виокремлення, розподілу та залучення фінансових ресурсів для ефективного і збалансованого розвитку туризму. У багатьох країнах туризм входить у першу трійку провідних галузей держави, розвивається швидкими темпами і відіграє важливе соціальне та економічне значення, оскільки він: збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; розвиває всі галузі, пов'язані з

виробництвом туристичних послуг; розвиває соціальну та виробничу інфраструктуру у туристичних центрах; активізує діяльність народних промислів і розвиток культури; забезпечує зростання рівня життя місцевого населення; збільшує валютні надходження. Систематизуючи все вищесказане та для характеристики розвитку туризму в Україні за допомогою системи показників, Мазуренко О.К. та Заворуєва О.С. поділяли їх на такі групи [45]:

- 1 група: показники, які характеризують туристичні ресурси;
- 2 група: показники фінансово-економічної діяльності суб'єктів у туризмі;
- 3 група: показники моніторингу туристичного ринку;
- 4 група: показники ефективності туристичної діяльності;
- 5 група: показники впливу на національну економіку.

Слід зазначити, що використання показників вищенаведених груп дає детальне та структуроване уявлення про параметри розвитку туристичної галузі та відображає вплив туризму на економіку країни.

Дудник І., Могила А., Позняк Д., Сидоров Д. [24] пропонують розглядати аналіз туристичних систем в контексті аналізу територіальної диференціації (АТД) відносних показників (індексів), які характеризують рівень розвитку процесів і явищ в регіональних туристичних системах, тим самим пропонуючи свою методику аналізу АТД (рис.3.1) [25, с. 57]:

1. Необхідно з'ясувати сутність та механізм територіального розвитку обраного для аналізу процесу (явища) як складової частини туристичної системи. Для цього потрібно знати теоретичні основи обраного для аналізу процесу та конкретні прояви його територіального розвитку (поширення). Прикладом такого процесу може бути інтенсивність туристичної діяльності, яка в даному випадку характеризується кількістю відвідувань (чисельністю туристів) певної території (дестинації, регіону) за певний період.

2. Обґрунтовується та обирається кількісний показник (К), що найбільш адекватно відображає територіальний розвиток обраного для аналізу процесу. Такий показник має бути відносним, тобто в розрахунку на одиницю площі

території або в розрахунку на чисельність її населення, або по відношенню до іншого базового параметру системи (наприклад, величина рекреаційного потенціалу, тощо). Прикладом (в контексті п.1) може бути чисельність туристів в розрахунку на одиницю площі системи (регіону, дестинації).

3. Здійснюється загальногеографічний огляд обраної для аналізу територіальної туристичної системи. Це є необхідною умовою виявлення специфічних особливостей даної території (економічних, історичних, геополітичних), які впливають або зможуть вплинути в майбутньому на територіальний розвиток (диференціацію) обраного для аналізу процесу.

4. Досліджувана ТГС (її територія) "поділяється" (делімітується) на відносно цілісні частини-таксони (територіальні одиниці нижчого рангу) у відповідності з принципами районування та схемою адміністративно-територіального устрою. Наприклад, для національної туристичної системи України такими частинами будуть обласні території, а для областей – території об'єднаних територіальних громад тощо.

5. Збирається, узагальнюється статистична інформація, що є необхідною для розрахунку обраного згідно п.2 показника (К) та здійснюється розрахунок значень цього показника для кожної територіальної одиниці та формується у таблиці. Варто звернути увагу, що для розрахунку показника інтенсивності, наприклад, для обласної системи, потрібні дані про чисельність туристів в Україні (системі вищого рангу) та в конкретній області, а також дані про чисельність населення (або площу території) в Україні та в області [25, с. 54].

6. Здійснюється статистичне впорядкування (ранжування) одержаної сукупності показників, попередня їх оцінка та групування за ознакою подібності значень. Групування показників (територіальних одиниць) можна здійснювати на основі інтуїтивно-емпіричного пошуку або ж застосовуючи статистичні методи групування, метод кластерів, принцип діаграми Парето тощо. В результаті групування формуються 3 ...5 (рідше 7) груп показників, які можна означити таким чином: 1 – дуже високі, 2 – високі, 3 – вище середніх, 4 – середні, 5 – нижче середніх, 6 – низькі, 7 – дуже низькі.

7. Будується картографічна модель досліджуваного процесу шляхом нанесення на картографічну основу досліджуваної території, значень показників (методом картодіаграм) та (або) позначення приналежності територіальних одиниць до певної групи значень показників (методом картограм).

8. На основі картографічної моделі здійснюється виявлення та коректне формулювання просторових залежностей (тенденцій, закономірностей) в розвитку досліджуваного процесу.

9. Пояснюються причини просторового розвитку процесу. Робиться висновок (прогнозний діагноз) про ймовірні шляхи його розвитку в майбутньому.

Дана методика передбачає ранжування, об'єднання регіонів у кластери, групи за принципом схожості характеристик, показників, значень тощо. Схожа методика ранжування регіонів за туристичними системами запропонована такими науковцями Мазаракі А.А., Бойко М.Г., Босовська М.В., Охріменко А.Г., Антонюк К.Г. у праці *The rating of Ukraine's regional tourist systems according to their investment potential*. В згаданій праці науковці аналізують показники діяльності туристичної галузі та пропонують запровадження інтегрального показника в туризмі. Використаємо методику, запропоновану авторами у дослідженні, для рейтингу туристичних систем України з метою аналізу територіальної диференціації дестинацій [77].

Асимілюючи методики, запропоновані Дудником І., Могилою А., Позняк Д., Сидоровим Д. [24] та методику Мазаракі А.А., Бойко М.Г., Босовської М.В., Охріменко А.Г., Антонюк К.Г. [77,], пропонуємо сформулювати власний підхід на основі запропонованих авторами методик. Вважаємо вибір показників, що наведені вченими вище, неповномірним та таким, який стосується туристичної системи в цілому, не в повній мірі враховуючи регіональний аспект. Тому пропонуємо власну систему показників, що визначає рівень розвитку регіональних систем туристичних послуг (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Показники розвитку регіональних туристичних систем

Назва групи показників	Показники
показники туристичних ресурсів регіону	<ul style="list-style-type: none"> – величина територій природно-заповідного фонду у %; – кількість історико-культурних об'єктів; – кількість театрів; – кількість музеїв
об'єм туристичного потоку	<ul style="list-style-type: none"> – кількість іноземних туристів; – внутрішні туристи; – кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності
показники туристичної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> – кількість місць у засобах розміщення; – кількість підприємств ресторанного господарства; – кількість закладів розміщення;
кількість суб'єктів туристичних підприємств	<ul style="list-style-type: none"> – кількість туроператорів – кількість турагентів

Джерело: сформовано автором

Використовуючи сформовану в табл 3.1 систему показників, що є необхідними для аналізу розвитку туристичних систем регіонів, сформуємо методологію дослідження інтегрального показника розвитку туристичних дестинацій (рис.3.1)

Рис. 3.1. Методологія формування інтегрального показника рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг

Розробивши та дослідивши методологію формування інтегрального показника рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг, в подальшому необхідним є картографічне відображення сформованих груп за даним показником. Зобразимо схематично процес відображення інтегральних показників (рис.3.2).

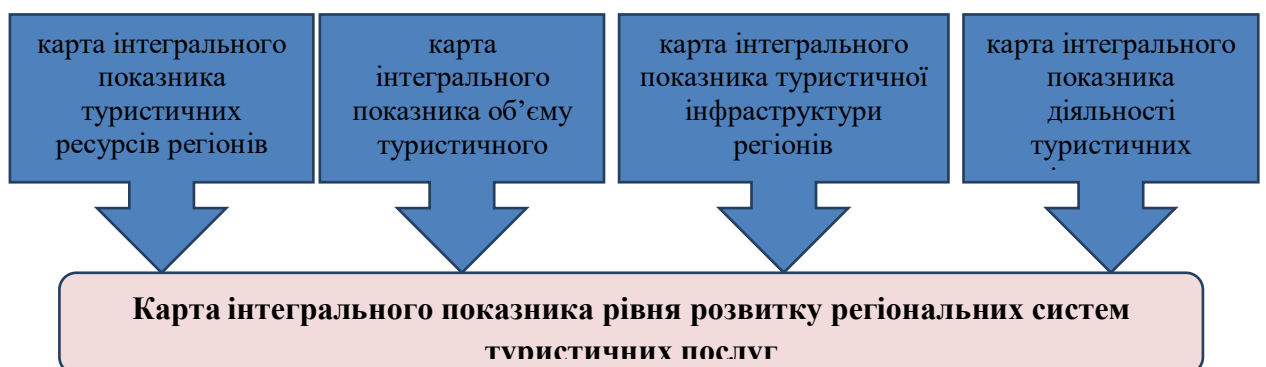

Рис.3.2. Схема формування карт за показниками розвитку туристичних систем

3.2. Розрахунок та групування інтегральних показників

Для дослідження інтегрального показника туристичних ресурсів регіону дослідимо такі показники: величина територій природно-заповідного фонду, кількість історико-культурних об'єктів, кількість об'єктів туристичної інфраструктури, кількість театрів та музеїв. Основним офіційним джерелом зведеної інформації в Україні та за її регіонами є Статистичний щорічник України за кожен рік. Більш детальна, меншого ступеня узагальнення інформація наводиться у статистичних бюлетенях «Туристична діяльність в Україні» та «Колективні засоби розміщування в Україні» за відповідний рік.

Одним із найпростіших та зрозумілих способів подання результатів оцінки потенціалу туристичної галузі регіонів є метод рангів. Він дає змогу визначити місця регіонів-конкурентів шляхом ранжування значень основних показників їхньої туристично-рекреаційної діяльності. Найбільш забезпечений туристичними ресурсами регіон визначається за критерієм мінімальної суми набраних рангів (якщо найкращий стан показника визначається мінімальним рангом) або, навпаки, за критерієм максимальної суми набраних рангів (якщо найкращий стан оцінюється максимальним рангом). Шляхом порівняння суми рангів, які експерти присвоїли окремому регіону за всіма вибраними показниками, можна визначити його місце серед інших регіонів. Метод рангів є простим у застосуванні дає можливість використання як кількісних, так і якісних показників, які поширені у сфері послуг [8].

Величина територій природно-заповідного фонду є важливим показником при формуванні загального уявлення про туристичний потенціал території. Станом на 01.01.2020 відсоток заповідності в Україні становить 6,77 % від загальної площі території, що складає 4085862,37 га. Таким чином, площа ПЗФ України за роки незалежності зросла більше, ніж утричі (у 1991 р. вона становила 1310000 га). Але незважаючи на це, вона є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній

відсоток заповідності становить 21%. Трохи більше половини (58,06%) площі ПЗФ України займають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5 біосферних заповідників, 52 національні природні парки, 326 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2565262,49 га, місцевого – 1853256,45 га [Інформаційно-аналітичні]. У табл. 3.2 відображено рейтинг регіонів України за природно-заповідним потенціалом [31].

Таблиця 3.2

Ранжування областей за природно-заповідним потенціалом за 2020 рік

Регіон	Фактична площа ПЗФ, га	% площі ПЗФ від загальної площі регіону	Рейтинг області
АР Крим*	-	-	-
Вінницька область	60106,444	2,27	25
Волинська область	219465,4	10,89	6
Дніпропетровська область	99623,493	3,12	22
Донецька область*	-	-	-
Житомирська область	137646,33	4,61	17
Закарпатська область	192438,88	15,09	3
Запорізька область	138183,44	5,08	14
Івано-Франківська область	218881,98	15,72	1
Київська область	292208,63	10,39	7
Кіровоградська область	100318,84	4,08	18
Луганська область*	-	-	-
Львівська область	168864,13	7,74	12
Миколаївська область	77238,17	3,14	21
Одеська область	154389,75	4,63	16
Полтавська область	142550,19	4,96	15

Рівненська область	199477,73	9,95	8
Сумська область	178589,36	7,49	13
Тернопільська область	124185,58	8,98	9
Харківська область	74843,6	2,38	24
Херсонська область	318695,14	11,20	5
Хмельницька область	312579,33	15,15	2
Черкаська область	64595,961	3,09	23
Чернівецька область	103598,45	12,80	4
Чернігівська область	250537,35	7,85	11

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Наступним важливим показником є кількість історико-культурних об'єктів. Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність матеріальних і духовних культурних реліквій, що сформувалися в процесі історичного розвитку певної території, і є об'єктами туризму. Історичні пам'ятки належать до групи історико-культурних ресурсів дозвілля: пам'ятки архітектури, сучасні пам'ятки архітектури, унікальні культурні, спортивні споруди тощо. У табл. 3.3 подано рейтинг регіонів за такими показниками: кількість музеїв, кількість об'єктів культурної спадщини, кількість театрів 160 [60].

Таблиця 3.3

Ранжування областей за туристичними ресурсами у 2020 році

Регіон	Загальна кількість музеїв, одиниць	Рейтинг	Кількість об'єктів культурної спадщини	Рейтинг	Кількість театрів	Рейтинг
АР Крим*	-		-		-	
Вінницька область	30	19	28	16	2	14
Волинська область	16	11	23	14	2	14
Дніпропетровська область	26	15	24	15	15	21

Донецька область*	-		-		-	
Житомирська область	23	14	16	10	4	16
Закарпатська область	14	10	15	9	3	15
Запорізька область	23	14	12	8	5	17
Івано-Франківська область	26	15	5	7	3	15
Київська область	24	13	29	17	1	13
Кіровоградська область	29	18	3	6	2	14
Луганська область*	-		-		-	
Львівська область	27	16	29	17	14	20
Миколаївська область	12	9	30	18	3	15
Одеська область	14	10	24	15	6	18
Полтавська область	37	22	31	19	2	14
Рівненська область	14	10	17	11	2	14
Сумська область	17	12	29	17	2	14
Тернопільська область	30	19	5	7	11	19
Харківська область	33	20	29	17	21	22
Херсонська область	9	7	34	20	2	14
Хмельницька область	28	17	19	13	3	15
Черкаська область	29	18	38	21	2	14
Чернівецька область	10	8	18	12	2	14
Чернігівська область	35	21	44	22	4	16

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

З метою забезпечення об'єктивності кінцевого результату пропонується оцінку потенціалу туризму здійснювати через кількісну оцінку показників, які

формують інтегральний показник потенціалу туристичної дестинації, за формулою [6]:

(1)

де I – інтегральний показник туристичного потенціалу дестинації;

w_i – величина ресурсного потенціалу i -ої дестинації;

v_j – вагове значення показника (визначається як відношення значення показника до його максимального значення у групі досліджуваних показників);

Q – величина досліджуваного показника туристичного потенціалу по Україні.

Скористаємося запропонованою формулою для визначення інтегрального показника рейтингу регіонів за туристичними ресурсами (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Інтегральний показник ранжування областей за туристичними ресурсами у
2020 році

Регіон	Інтегральний показник	Регіон	Інтегральний показник
АР Крим	-	Миколаївська область	15,8
Вінницька область	18,5	Одеська область	14,8
Волинська область	11,3	Полтавська область	17,5
Дніпропетровська область	18,3	Рівненська область	10,8
Донецька область	-	Сумська область	14
Житомирська область	14,3	Тернопільська область	13,5
Закарпатська область	9,3	Харківська область	20,8

Запорізька область	13,3	Херсонська область	11,5
Івано-Франківська область	9,5	Хмельницька область	11,8
Київська область	12,5	Черкаська область	19
Кіровоградська область	14	Чернівецька область	9,5
Луганська область	-	Чернігівська область	17,5
Львівська область	16,2		

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Наступними важливими показниками для аналізу є показники об'єму туристичного потоку: кількість іноземних туристів, внутрішні туристи, екскурсанти, кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності. Відобразимо рейтинг областей у табл. 3.5 за даними характеристиками [60]:

Таблиця 3.5

Ранжування областей за туристичними ресурсами у 2020 році

Регіон	Кількість іноземних туристів	Рейтинг	Кількість внутрішніх туристів	Рейтинг	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності	Рейтинг
АР Крим*	-	-	-	-	-	-
Вінницька область	7352	5	19118	7	26470	14
Волинська область	864	18	9164	17	10047	14
Дніпропетровська область	4898	7	73202	2	78100	21
Донецька область*	-	-	-		-	-
Житомирська область	690	20	10513	14	11203	16
Закарпатська область	2513	12	12156	12	14669	15
Запорізька область	7616	4	25517	5	33169	17
Івано-Франківська	50480	1	10430	15	62479	15

область						
Київська область	2705	11	45151	3	47950	13
Кіровоградська область	933	16	6841	21	7774	14
Луганська область*	-	-	-		-	-
Львівська область	23738	2	76729	1	100824	20
Миколаївська область	412	21	10691	13	11103	15
Одеська область	2836	10	25201	6	28182	18
Полтавська область	1054	15	17939	9	18993	14
Рівненська область	1290	13	17976	8	19269	14
Сумська область	2843	9	9161	18	12004	14
Тернопільська область	613	18	7586	19	8199	19
Харківська область	7803	3	36182	4	43989	22
Херсонська область	5533	6	8234	18	13767	14
Хмельницька область	802	17	10271	16	11073	15
Черкаська область	3391	8	12370	11	15761	14
Чернівецька область	538	19	7287	20	7825	14
Чернігівська область	1242	14	14607	10	15849	16

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Сформуємо інтегральний показник рейтингу областей за об'ємом туристичного потоку (табл.3.6).

Інтегральний показник ранжування областей за об'ємом туристичного потоку у 2020 році

Регіон	Інтегральний показник	Регіон	Інтегральний показник
АР Крим	-	Миколаївська область	16,3
Вінницька область	8,7	Одеська область	11,3
Волинська область	16,3	Полтавська область	12,7
Дніпропетровська область	10	Рівненська область	11,7
Донецька область	-	Сумська область	13,7
Житомирська область	16,7	Тернопільська область	18,7
Закарпатська область	13	Харківська область	9,7
Запорізька область	8,7	Херсонська область	12,7
Івано-Франківська область	10,3	Хмельницька область	16
Київська область	9	Черкаська область	11
Кіровоградська область	17	Чернівецька область	17,7
Луганська область	-	Чернігівська область	13,3
Львівська область	7,7		

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Визначимо рейтинг областей за показниками туристичної інфраструктури (кількість місць у засобах розміщення; кількість підприємств ресторанного господарства; кількість закладів розміщення; протяжність шляхів сполучення). Для цього побудуємо табл.3.7.

Таблиця 3.7

Ранжування областей України за показниками туристичної інфраструктури у
2020 році

Регіон	Кількість закладів розміщення, од	Рейтинг	Кількість місць у засобах розміщення, тис.	Рейтинг	Кількість підприємств ресторанного господарства, од	Рейтинг
АР Крим*	-	-	-	-	-	-
Вінницька область	10	21	1,0	21	1059	3
Волинська область	36	12	2,0	12	675	12
Дніпропетровська область	87	3	8,0	3	547	17
Донецька область*	-	-	-	-	-	-
Житомирська область	16	17	1,2	17	829	6
Закарпатська область	48	9	3,9	9	454	19
Запорізька область	119	2	16,2	2	407	21
Івано-Франківська область	50	8	5,0	8	717	10
Київська область	80	5	9,9	5	835	5
Кіровоградська область	20	15	1,2	15	569	16
Луганська область*	-	-	-	-	-	-
Львівська область	111	3	12,1	3	1422	1
Миколаївська область	83	4	11,3	4	504	18
Одеська область	147	1	21,7	1	729	9
Полтавська область	43	10	3,4	10	804	7
Рівненська область	15	18	0,6	18	670	13
Сумська область	17	16	1,3	16	609	15
Тернопільська область	14	19	1,3	19	916	4
Харківська область	66	6	6,7	6	647	14
Херсонська область	70	6	12,6	6	438	20

Хмельницька область	28	13	2,1	13	1072	2
Черкаська область	44	11	3,1	11	706	11
Чернівецька область	11	20	1,1	20	383	22
Чернігівська область	22	14	1,4	14	748	8

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Визначимо інтегральний показник рейтингу областей України за туристичною інфраструктурою у 2020 році (табл. 3.8)

Таблиця 3.8

Інтегральний показник ранжування областей за показниками туристичної інфраструктури у 2020 році

Регіон	Інтегральний показник	Регіон	Інтегральний показник
АР Крим	-	Миколаївська область	8,7
Вінницька область	15	Одеська область	3,7
Волинська область	12	Полтавська область	9
Дніпропетровська область	7,7	Рівненська область	16,3
Донецька область	-	Сумська область	15,7
Житомирська область	13,3	Тернопільська область	14
Закарпатська область	12,3	Харківська область	8,7
Запорізька область	8,3	Херсонська область	10,7
Івано-Франківська область	8,7	Хмельницька область	9,3
Київська область	5	Черкаська область	11
Кіровоградська область	15,3	Чернівецька область	20,7
Луганська область	-	Чернігівська область	12
Львівська область	2,3		

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Визначимо рівень забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Ранжування областей України за рівнем забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності 2020 році

Регіон	Кількість туроператорів та турагентів – юридичних осіб	Рейтинг	Кількість турагентів – фізичних осіб – підприємців	Рейтинг
АР Крим*	-	-	-	-
Вінницька область	19	10	60	10
Волинська область	13	2	57	9
Дніпропетровська область	109	22	322	22
Донецька область*	-	-	-	-
Житомирська область	16	6	43	3
Закарпатська область	22	13	50	7
Запорізька область	57	18	90	16
Івано-Франківська область	25	14	79	15
Київська область	47	17	173	21
Кіровоградська область	13	3	44	4
Луганська область*	-	-	-	-
Львівська область	97	21	168	20
Миколаївська область	20	11	69	12
Одеська область	92	20	102	17
Полтавська область	14	5	110	18
Рівненська область	28	15	74	13
Сумська область	17	7	68	11

Тернопільська область	14	4	51	8
Харківська область	84	19	150	19
Херсонська область	8	1	46	6
Хмельницька область	18	8	45	5
Черкаська область	20	12	79	14
Чернівецька область	28	16	27	1
Чернігівська область	18	9	39	2

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Визначимо інтегральний показник рівня забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності (табл.3.10).

Таблиця 3.10

Інтегральний показник рівня забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності у 2020 році

Регіон	Інтегральний показник	Регіон	Інтегральний показник
АР Крим	-	Миколаївська область	11,5
Вінницька область	10	Одеська область	18,5
Волинська область	5,5	Полтавська область	11,5
Дніпропетровська область	22	Рівненська область	14
Донецька область	-	Сумська область	9
Житомирська область	4,5	Тернопільська область	6
Закарпатська область	10	Харківська область	19
Запорізька область	17	Херсонська область	3,5
Івано-Франківська область	14,5	Хмельницька область	6,5
Київська область	19	Черкаська область	13
Кіровоградська область	3,5	Чернівецька область	8,5

Луганська область	-	Чернігівська область	5,5
Львівська область	20,5		

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

3.3 Картографічна інтерпретація результатів аналізу

Використовуючи методику представлення картографічних результатів, що запропонована у праці [77], відобразимо отримані результати за допомогою картографічного відображення. Для цього скористаємося поділом регіонів на 3 групи:

1. показники областей до індексу 12 – найвищий рейтинг;
2. показники областей до індексу 17 – середній рейтинг;
3. показники областей вище індексу 17 – низький рейтинг.

Для початку відобразимо карту областей України за інтегральним показником рейтингу щодо наявності туристичних ресурсів у 2020 році (рис.3.3), використовуючи дані табл. 3.4.

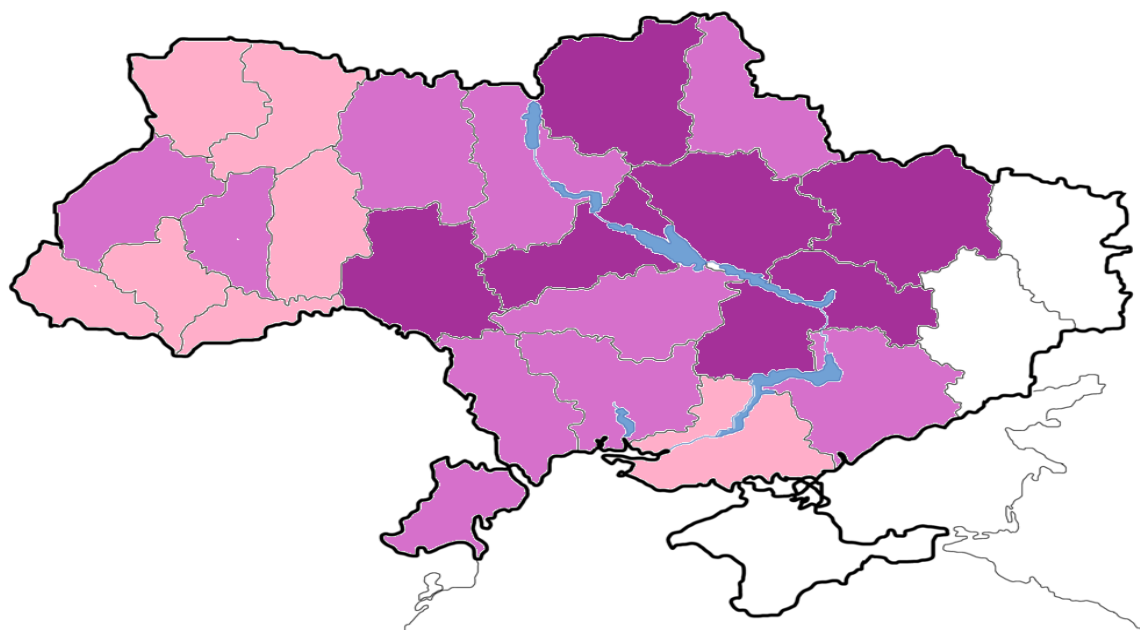
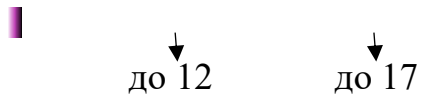

Рис. 3.3 Групи областей за інтегральним показником рейтингу щодо наявності туристичних ресурсів у 2020 році

Використовуючи дані табл. 3.6, 3.8, 3.10, відобразимо групи областей, застосувавши картографічний метод (рис.3.4, 3.5, 3.6).

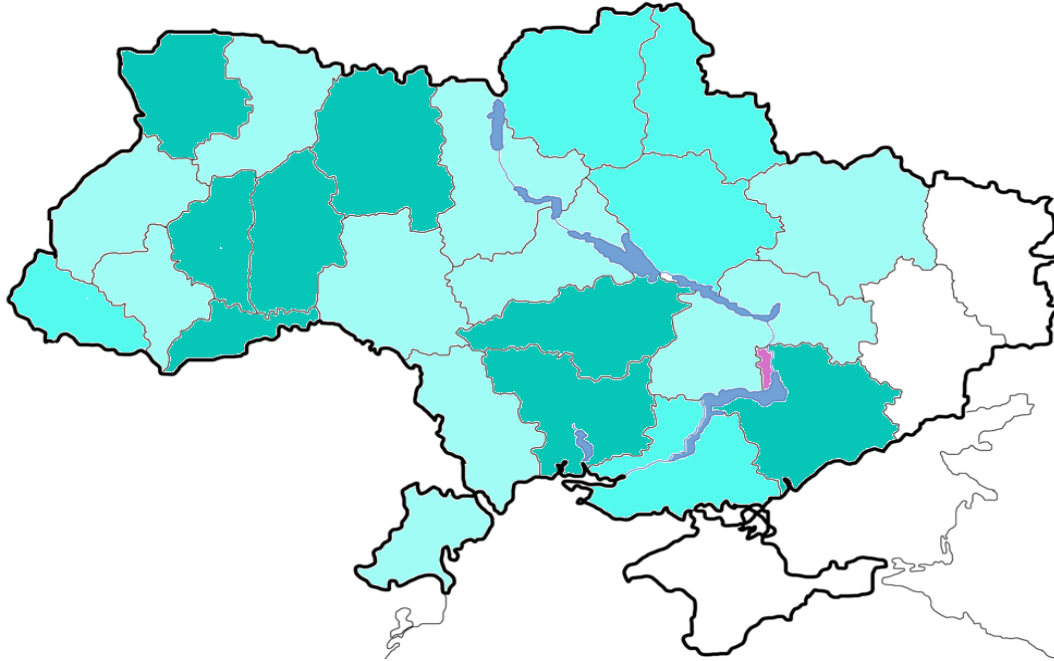

Рис. 3.4 Групи областей за об'ємом туристичного потоку у 2020 році

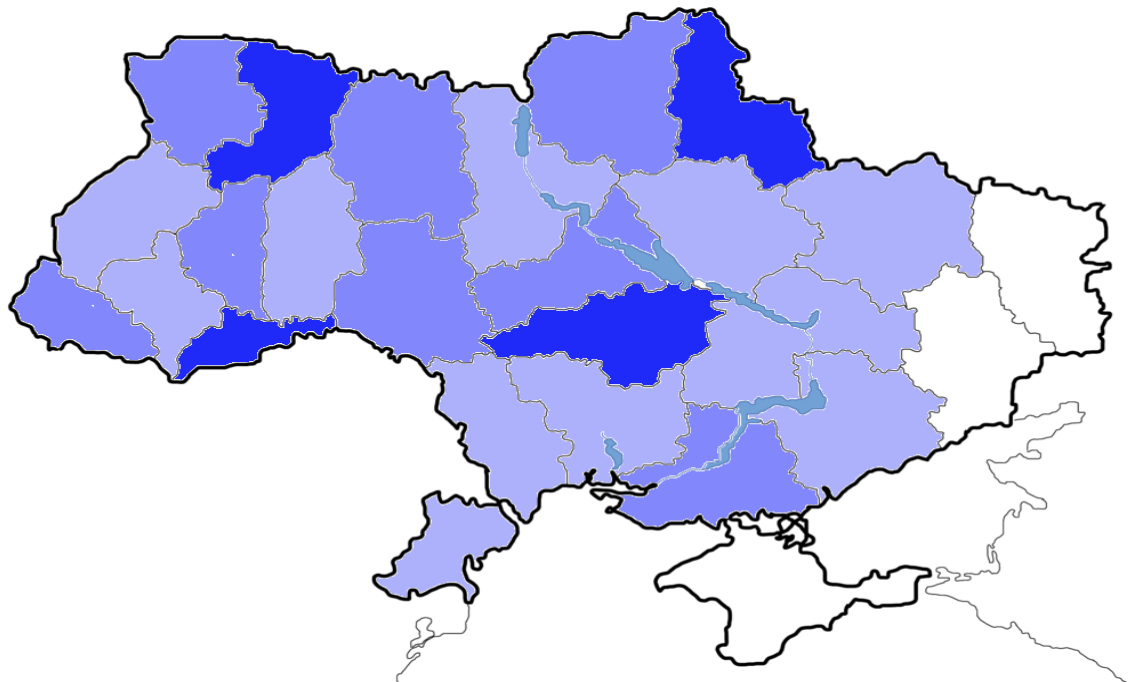
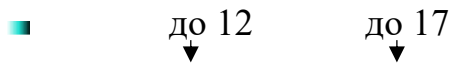

Рис. 3.5 Групи областей за інтегральним показником туристичної інфраструктури у 2020 році

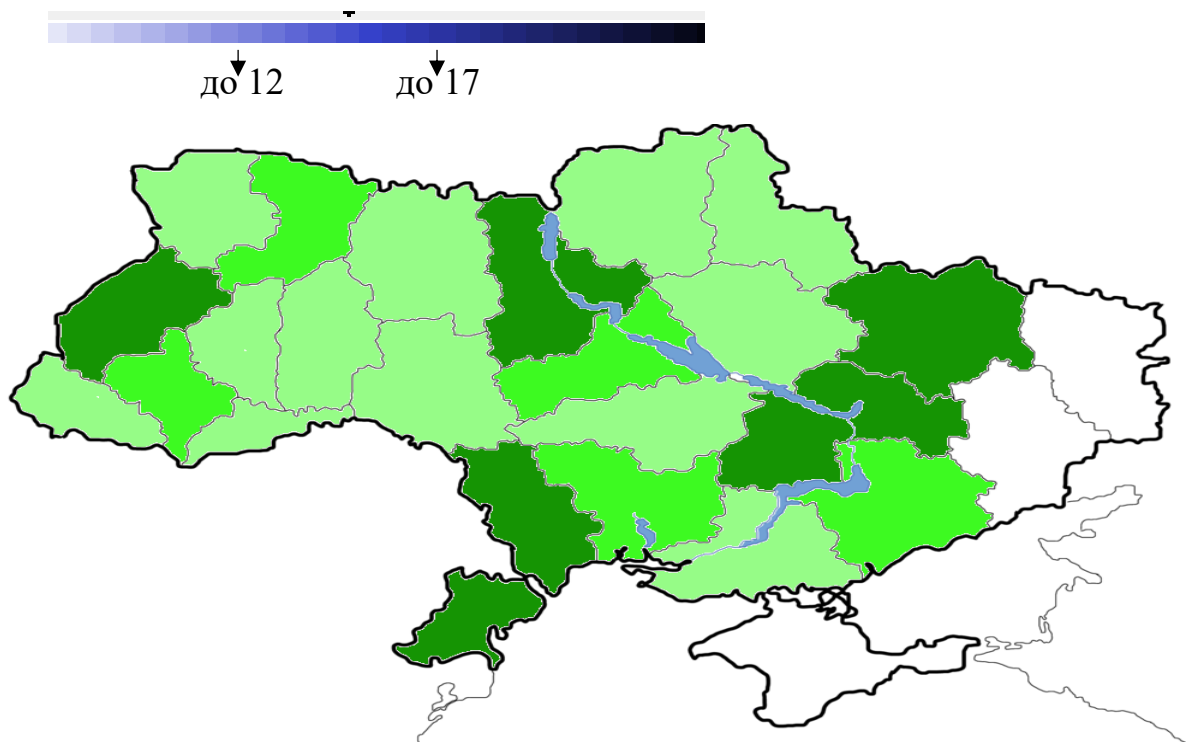

Рис. 3.6 Групи областей за інтегральним показником рівня забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності у 2020 році

Використавши дані таблиць 3.4, 3.6, 3.8, 3.10 сформуємо загальний інтегральний показник рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг.

Таблиця 3.9

Ранжування областей України за рівнем забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності 2020 році

Регіон	Інтегральний показник рейтингу областей за туристичними ресурсами	Інтегральний показник рейтингу областей за об'ємом туристичного потоку	Інтегральний показник рейтингу областей за показниками туристичної інфраструктури	Інтегральний показник рівня забезпеченості регіональних туристичних систем суб'єктами туристичної діяльності	Інтегральний показник рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг
АР Крим*	-	-	-	-	-
Вінницька область	18,5	8,7	15	10	13

Волинська область	11,3	16,3	12	5,5	11,3
Дніпропетровська область	18,3	10	7,7	22	14,5
Донецька область*	-	-	-	-	-
Житомирська область	14,3	16,7	13,3	4,5	12,2
Закарпатська область	9,3	13	12,3	10	11,2
Запорізька область	13,3	8,7	8,3	17	11,8
Івано-Франківська область	9,5	10,3	8,7	14,5	10,7
Київська область	12,5	9	5	19	11,4
Кіровоградська область	14	17	15,3	3,5	12,4
Луганська область*	-	-	-	-	-
Львівська область	16,2	7,7	2,3	20,5	11,7
Миколаївська область	15,8	16,3	8,7	11,5	13,1
Одеська область	14,8	11,3	3,7	18,5	12,1
Полтавська область	17,5	12,7	9	11,5	12,7
Рівненська область	10,8	11,7	16,3	14	13,2
Сумська область	14	13,7	15,7	9	13,1
Тернопільська область	13,5	18,7	14	6	13,1
Харківська область	20,8	9,7	8,7	19	14,5
Херсонська область	11,5	12,7	10,7	3,5	9,6
Хмельницька область	11,8	16	9,3	6,5	10,9
Черкаська область	19	11	11	13	13,5
Чернівецька область	9,5	17,7	20,7	8,5	14,1
Чернігівська область	17,5	13,3	12	5,5	12,1

* оскільки дані щодо наявних ресурсів областей Донецької, Луганської, АР Крим є неповними, оскільки частина даних областей є окупованою, вважаємо, що це буде нести вагому похибку при розрахунках, тому вважаємо за доцільне виділення цих регіонів у окрему групу

Сформуємо три групи:

1. група з високим індексом (показники до 12)
2. група із середнім індексом (показники до 13)
3. група із низьким індексом (вище 13).

Відобразимо дані групи за допомогою картографічного методу (рис. 3.7)

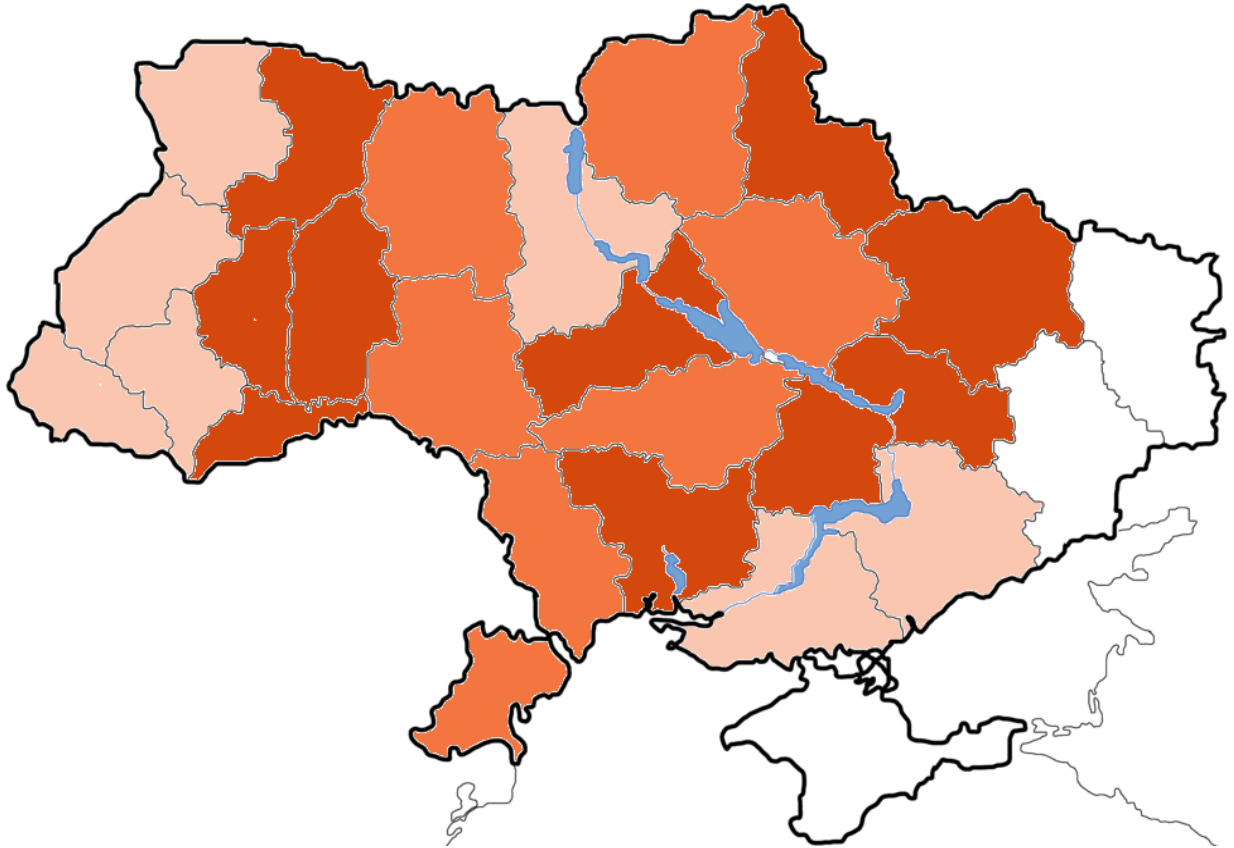

Рис. 3.6 Групи областей за інтегральним показником рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг у 2020 році

↓
до 12

↓
до 13

ВИСНОВКИ

Отже, поняття туризм можна розглядати у широкому та вузькому сенсі. У широкому розумінні, туризм – це складна соціально-економічна система з великою кількістю елементів і підсистем, що входять до неї, різноманітними зв'язками між ними; у вузькому значенні, це промисловість, яка виробляє послуги, необхідні для задоволення потреб що виникають у процесі подорожей. У будь-якому випадку, туризм є системою, яка складається з великої кількості підсистем.

Туризм як діяльність людини, пов'язана з переміщенням у просторі, постійно впливає на всі без винятку території, які відвідують туристи. Туризм завжди пов'язаний з ресурсами, структурою та розвитком певної території, незалежно від її розмірів. Територіальні системи – це географічні простори, що мають цілісну єдність різноманітних видів взаємозалежних елементів, пов'язаних загальними процесами. У межах цього простору складаються економічні, соціальні та інші взаємовідносини між суб'єктами господарювання, підприємцями, різними групами населення, місцевими органами влади та відвідувачами (туристами). Територія приваблює туриста своєю специфічною характеристикою, самобутністю (в багатьох випадках штучно створеним чином).

Можна виділити такі спеціалізовані територіальні системи послуг як послуги торгівлі, медицини, культури, управління, освіти тощо. Регіональна система туристичних послуг (РСТП) може розглядатися як унікальний прояв геопросторового розвитку сфери послуг як природного поєднання елементів туристичного процесу та його об'єктів в умовах інтегрованої території. При цьому всю сукупність системоутворюючих зв'язків доцільно розділити на два види: по-перше, це зв'язки між підприємствами туристичної сфери, які зумовлені спільною метою діяльності цих підприємств; по-друге, йдеться про відносини між центрами обслуговування (містами і селами) різного рівня.

У роботі використано низку загальнонаукових методів туристичних досліджень. Проте основним методологічним підходом нашого дослідження став міждисциплінарний підхід. Методика територіальної диференціації полягає у дослідженні регіональних особливостей туризму, визначенні їх статистичних даних та їх аналізі з метою виявлення регіонів, які переважають у створенні туристичних продуктів. Основним методом на цьому етапі аналізу є зонування. Районування – виділення і визначення територій, що характеризуються певною єдністю досліджуваного явища. Застосовувався також картографічний метод.

Делімітація територіальних систем туристичних послуг в Україні може бути здійснена по-різному. Насамперед необхідно виділити макрорегіональні системи туристичних послуг (відповідають суспільно-географічним районам України): Столичний (Київський), Центральний, Північно-Східний, Донецький, Придніпровський, Причорноморський, Подільський, Прикарпатський, Північно-Східний.

Кожен з регіонів має свої особливості природи та господарства, історичних та етнографічних ресурсів, на основі яких будуються туристичні продукти і територіальні системи туристичних послуг.

Територіальні системи туристичних послуг в Україні тісно пов'язані з територіальною організацією України як держави. Україна містить 25 областей. Області поділяються на райони (від 3 до 8 районів в області). Зважаючи на це, можемо говорити про 25 територіальних мезорегіональних систем туристичних послуг в Україні – відповідно до кожної з областей.

Всередині кожної з областей є дестинації, атракційні пункти або центри, які формують їх «туристичні портрети».

Ми здійснили аналіз туристичних дестинацій у кожному з регіонів України і визначили, що особливості спеціалізації ТСТП обласного рівня залежать від наявних у регіоні туристичних ресурсів – природних, етнографічних, історичних, оздоровчих тощо. На їх базі створюється туристичний продукт, довкола якого і розвивається система ТСТП. Наш аналіз

засвідчив, що більшість ТСТП в Україні спеціалізуються на природних регіональних ресурсах, і найбільш розвинутими у цьому плані є ТСТП Чорноморського регіону (Одеська та Херсонська області) та Закарпаття. Ще одним важливим напрямом ТСТП – історико-культурний, який найкраще розвинутий у Київському та Львівському регіонах.

На наш погляд, практично вся територія України має достатній потенціал для розвитку туризму, однак інтенсивність туристичних потоків у регіонах досить різна. Всі ці чинники впливають на рівень конкурентоспроможності регіонів на ринку туристичних послуг і на регіональні туристичні потоки. Відповідно, залежно від розвитку туристичного потенціалу регіону, можемо говорити про розвиток регіональних систем туристичних послуг.

У третьому розділі дипломної роботи здійснено аналіз територіальної диференціації рівнів розвитку регіональних систем туристичних послуг. Асимілюючи методики, запропоновані Дудником І., Моголою А., Позняк Д., Сидоровим Д. та методику Мазаракі А.А., Бойко М.Г., Босовської М.В., Охріменко А.Г., Антонюк К.Г., ми запропонували власний підхід на основі запропонованих авторами методик. Вважаємо вибір показників, що наведені вченими вище, неповномірним та таким, який стосується туристичної системи в цілому, не в повній мірі враховуючи регіональний аспект. Тому пропонуємо власну систему показників, що визначає рівень розвитку регіональних систем туристичних послуг: показники туристичних ресурсів регіону, об'єм туристичного потоку, показники туристичної інфраструктури. Також було сформовано методологію дослідження інтегрального показника розвитку туристичних дестинацій.

Для дослідження інтегрального показника туристичних ресурсів регіону ми дослідили такі показники: величина територій природно-заповідного фонду, кількість історико-культурних об'єктів, кількість об'єктів туристичної інфраструктури, кількість театрів та музеїв. Основним офіційним джерелом зведеної інформації в Україні та за її регіонами є Статистичний щорічник

України за кожен рік. Більш детальна, меншого ступеня узагальнення інформація наводиться у статистичних бюлетенях «Туристична діяльність в Україні» та «Колективні засоби розміщування в Україні» за відповідний рік.

Також було здійснено картографічну інтерпретацію отриманих результатів. Загалом, дослідження дозволило виокремити групи областей за інтегральним показником рівня розвитку регіональних систем туристичних послуг у 2020 році: 1. група з високим індексом, 2. група із середнім індексом 3. група із низьким індексом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арженовский И. В. Маркетинг регионов: учеб. пособие. М. : Юнити-Дана, 2011. 135 с.
2. Балабан І.Г. Системний аналіз у дослідженнях теорії і практики туризму. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України"* (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.) Одеса: ОНЕУ, 2019. 881 с. С.168-171.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: моногр. К.: ВПЦ "Київ, у-нт", 2001. 298 с.
4. Беркова О. П., Борисюк О. А., Дудник І. М. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія.* 2019. Вип. 1 (74). С. 75–82.
5. Біржаков М. Б. Туризм: навч. посібник. К.: Наука, 2007. 576 с.
6. Бойко М.Г. Диференціація туристичного потенціалу дестинацій *Держава та економіка. Вісник КНТЕУ.* 2013. № 5. С.19-30.
7. Бордун О. Локальна туристична система міста Львів: переваги та проблеми сталого розвитку. *Український географічний журнал.* 2019. №3. С. 53-59.
8. Борисюк О. А. Туристичний рейтинг регіонів України: статистичний підхід. дипл.роб. 2021.49 с.
9. Борисюк О. А., Заря І.В., Дудник І.М. Особливості застосування суспільно-географічної методології до вивчення регіональних туристичних ринків. *Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Географія.* 2015. Вип. 1 (63). С. 20-23.

10. Бредюк К. Н. Геомаркетинг : география в маркетинге. *ArcReview*. 2009. № 4 (51). URL: <http://www.dataplus.ru>
11. Волкова В. Н. Теория систем и системный анализ: учебник для вузов. М.: ЮРАЙТ, 2010. 679 с.
12. Гайдук А.Б. Дослідження розвитку світової туристичної індустрії з використанням методу сценаріїв. *Регіональна економіка*. 2013. № 3. С. 152–160.
13. Грабовенська С.П. Аналіз і структура ринку туристичних послуг в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С. 226-234.
14. Давиденко І. В. Стан і фактори розвитку регіонального ринку туристичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр.* / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. Одеса, 2007. Вип. 27. С. 101–107.
15. Давидова О.Г. Особливості інноваційних процесів у сфері туристичних послуг. *Проблеми науки*. 2013. №5. С.19–24.
16. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Джанджугазова Е. А. Маркетинг туристських територій : учеб. пособие. М. : Изд-во Юрайт, 2019. 208 с.
18. Доан П.В. Локальні системи у територіальному управлінні туризмом в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 24 с.
19. Дробиш Л. В., Вишневецька Л. І. Статистичні показники розвитку сфери туризму в Україні: напрями вдосконалення та гармонізація з міжнародними стандартами. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 5 (77). С. 224-232
20. Дудник І. М. Принципи регіоналізму в підготовці фахівців з туризму. *Тенденції, проблеми та перспективи розвитку національного ринку*

- туристичних послуг: регіональний аспект*: матеріали Всеукр. наук. конф. К.: НАУ, 2010. С. 276-281.
21. Дудник І. М. Туристичний маркетинг регіону в світлі географічної методології. *Туризм і гостинність в Україні : стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку*: матеріали I Міжнар. наук.- практ. конф. Черкаси : Брама-України, 2012. С. 153-158.
22. Дудник І. М., Борисюк О.А. Деякі особливості географічного підходу до вивчення регіонального туристичного ринку. *AVIA-2015: матеріали XII Міжнар. наук.-техн. конф.* К. : НАУ, 2015. URL: http://avia.nau.edu.ua/doc/2015/AVIA_2015pdf
23. Дудник І. М., Кисельова К. Географічний контекст регіонального туристичного маркетингу. *Sciences of Europe*. VOL 2, No 1(1). Praha, 2016. С. 50-52
24. Дудник І., Могила А., Позняк Д., Сидоров Д. Методика аналізу територіальної диференціації як засіб туристичного регіонознавства. *Туристичне регіонознавство : матеріали Міжн. наук.-практ. семінару каф. міжнар. тур. та країнознав. Національного авіаційного університету: збірник тез.* (м. Київ, 24 жовтня 2022р.) Київ : НАУ, 2022
25. Дудник І.М. Транспортна географія. Підручник. К.: НАУ, 2016. 288 с., с. 57
26. Дядечко Л.П., Шимкова В.Є. Процесно-системний підхід до формування туристичних потоків. *Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами»* (в туристичній сфері). 2006. №10. С. 205-210.
27. Забарна Е. М. Специфіка дефініції “регіональні студії” та її прикладне використання. *Матеріали Міжнар. наук.-практ.ї інтернет-конф. “Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів”*. Луцьк, 2017. С.191-193.
28. Закон України "Про туризм". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>

- 29.Заставний Ф. Суспільно-географічне районування України. URL: www.geograf.com.ua/human/school-course/410-suspilno-geografichne-rajonuvannya-ukrajini
- 30.Іванова К.О. Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів. *Глобальні та національні проблеми економіки* № 19. 2017. С. 338-342.
- 31.Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання “Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць”. Київ. 2020.-99с
- 32.Інфраструктура регіональних ринків туристичних послуг : монографія / Г. О. Горіна, О. Б. Чернега, Г. А. Богатирьова та ін. ; наук. ред. Г. О. Горіна. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 145 с.
- 33.Кифяк О. В. Стратегія регіонального маркетингу в контексті ро-звитку туризму. *Вісн. Чернівець. торговельно-економ. Ін.- ту.* Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2009. Вип. 2. С. 208-216.
- 34.Кіптенко В. К. Менеджмент туризму : підручник. К.: Знання, 2010. 502 с.
- 35.Кобзова С. М. Поняття “туристичний регіон”, “регіональний ту-ризм” і “туристський маршрут” у сучасному науковому дискурсі. *Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка.* Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. №16(203). С. 24-31.
- 36.Конституція України – Розділ ІХ. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ix>
- 37.Корж Н.В., Басюк Д.І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця : ПП ТД Едельвейс і Ко, 2017. 322 с.
38. Кравчук Г.В. Регіональний маркетинг в системі управління економічними процесами : монографія. К. : НАУ, 2006. 258 с.

39. Кузик С.П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: моногр. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 254 с.
40. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: підручник. К.: Вид-во „Академвидав”, 2003. 416 с.
41. Кучеренко Л. В., Бойко К.В., Бабій І.М. Архітектурно-просторова організація об’єктів відпочинку і туризму. *Сучасні технології, матеріали та конструкції в будівництві*. 2019. № 1. С. 103-108.
42. Леонт'єва Ю.Ю. Формування та реалізація стратегії розвитку регіональної туристичної дестинації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків, 2010. 26 с.
43. Леонт'єва Ю. Ю. Региональная туристская дестинация и её социально-экономическое развитие. *Бізнес-Інформ*. 2013– № 6. С. 16-170.
44. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): 3-є вид., перероб. та доп. К.: Альтерпрес, 2005. 436 с.
45. Мазуренко О.К., Заворуєва О.С. Інформаційно–методичне забезпечення діяльності туристичної галузі в сучасних умовах. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25. № 1. С. 45-50.
46. Маркетинг регіонів: інвестиційні аспекти / В. Щелкунов, В. Бондаренко, Ю. Каракай, В. Грамотєєв, В. Матвєєв. К. : Наук. думка, 2005. 176 с.
47. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання та регулювання туристичної привабливості території : автореф. дис. ... канд. екон. наук. 08.02.03. Л. : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2007. 21 с.
48. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization). URL: <http://www.world-tourism.org>.
49. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: www.ukrstat.gov.ua
50. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів. URL: www.tourism.gov.ua.

51. Охота В.І. Регіональні особливості розвитку туризму в Україні. *Інноваційна економіка*. №5-6. 2018. С.43-49.
52. Пазенюк В. С. Філософія туризму в системі філософського знання. *Наук. зап. Київ. ун-ту туризму, економіки і права*. Серія: Філософські науки. 2010. Вип. 8. С. 7-22.
53. Паньків Н. Аналіз передумов і сучасного стану розвитку туристичної галузі Львівської області. *Вісник Львівського університету*. Серія: міжнародні відносини. 2012. Випуск 29. Ч. 1. С. 146-158.
54. Позняк Д. Геопросторові аспекти туризму. *Туристичне регіоназнавство : матеріали науково-практичного семінару кафедри міжнародного туризму та країнознавства Національного авіаційного університету : збірник тез*. Київ : НАУ, 2022. С. 79-63.
55. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посіб. К., 1996.
56. Результати дослідження туристичних настроїв українців. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/mkip-ta-dart-prezentuvali-rezultati-doslidzhennya-turistichnih-nastroyiv-ukrayinciv>
57. Семенов В. Ф. Управління регіональним розвитком туризму: навч. посіб. / В. Ф. Семенов, В. Г. Герасименко, Г. П. Горбань, Л. М. Богадьорова. Одеса : Одес. екон. ун-т, 2011. 225 с.
58. Сірко О. І. Регіональний маркетинг як необхідний фактор у процесі реформування і стратегічного розвитку туристичного регіону. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту*. Серія: Економіка. Ужгород, 2010. Вип. 31. С. 74-78.
59. Смирнов І. Г. Маркетинг в туризмі : навч. посіб. К. : ВПЦ “Київський університет” ім. Тараса Шевченка, 2016. 251 с.
60. Статистичний збірник «Регіони України» URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf

61. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос. К. : Знання, 2012. 455 с.
62. Ткаченко Т.І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : КНТЕУ, 2009. 463 с.
63. Туристична бібліотека. URL: <https://tourlib.net>
64. Фінагіна О. В., Гуренко А.В. Методологічні основи розвитку регіонального маркетингу. *Екон. простір : зб. наук. праць*. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. № 15. С. 61-70.
65. Цибух В. Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макropolitики в кризових умовах. *Економіка України*. 2004. №4. С. 4–14.
66. Черчик Л. М. Маркетинг рекреаційних територій : теорія, методологія, практика. Луцьк : ЛДТУ, 2006. 136 с.
67. Шевчук І. Б., Шевчук Л. Т., Федоришина Л.М. Аналіз територіальної структури туристичного ринку України. *Інноваційна економіка: всеукр. наук.-вироб. журн.* Тернопіль, 2018. №5-6 (75). С. 98-106.
68. Ярьоменко С.Г., Нєчева Н.В. Оцінка розвитку готельної індустрії локальної дестинації в Одеській області. *Причорноморські економічні студії*. 2021. № 67. С. 77-83.
69. Bertalanffy L. V. General System Theory. New York, NY: George Braziller, 2002. 250 p.
70. Boulding K. General Systems Theory: The Skeleton of Science. *Management Science*. 2002. №2(3). P. 197-208.
71. Cabaj W., Kruczek Z. Podstawy geografii turystycznej. Kraków: Proksenia, 2009. 232 p.
72. Dudnik I. System-geographical aspects of tourism research. *Scientific issue of knowledge, education, law and management*. Fundacja “Oswiata I Nauka Bes Granic PRO FUTURO”. 2016. № 1 (13). S. 7-77.

73. Dudnik I., Kyselova K. Geographical context of regional tourism marketing. *Scientific issue of knowledge, education, law and management*. Fundacja “Oswiata I Nauka Bes Granic PROFUTURO”. 2016. № 1 (13). S. 14-151.
74. Hospers G. The Next Silicon Valley? On the relationship between geographical clustering and public policy. *International Entrepreneurship Management Journal*. 2009. V. 5. P. 285–299.
75. Innocenti P. *Geografia del turismo*. Roma: Carocci, 2002. 221 p.
76. Jere Jakulin T. System dynamics models to support decision-making in tourism. *Destination Management / Ovsenik R., Kiereta, I. (Eds)*. Frankfurt am Main, Germany: Peter Lang Verlag, 2009. P.66-89.
77. Mazaraki A., Marharyta Boiko, Myroslava Bosovska, Alla Okhrimenko and Kateryna Antoniuk (2022). The rating of Ukraine’s regional tourist systems according to their investment potential. *Problems and Perspectives in Management*. №20(3). C. 43-61.